

Київський національний університет імені Тараса Шевченка

Філософський факультет

Кафедра теоретичної і практичної філософії

Філософія спорту

Кваліфікаційна робота за спеціальністю 033 Філософія
на здобуття освітнього ступеня бакалавра філософії

Студент-виконавець:

Острянін Володимир В'ячеславович

(підпис)

IV курс, 1 група, ОС - Бакалавр

Науковий керівник:

Дем'янов Володимир Олександрович
кандидат філософських наук, доцент

(підпис)

Допущено до захисту:

на засіданні кафедри історії філософії
протокол № ____ від _____ 2020 р.

В.о. зав. кафедри теоретичної і практичної філософії,
доктор філософських наук, професор
Шашкова Людмила Олексіївна _____

Київ - 2020

ЗМІСТ

	стор.
ВСТУП	3
РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ СПОРТУ	8
1.1. Історія виникнення філософії спорту	8
1.2. Коротка характеристика філософії спорту та її предмета	18
РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ СПОРТУ	24
2.1. Концепт тілесності в філософії спорту	24
2.2. Моральні питання філософії спорту	31
РОЗДІЛ 3 ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОГО СПОРТУ	47
3.1. Теоретичні проблеми	47
3.2. Практичні проблеми	50
ВИСНОВКИ	53
СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ	55

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Особливе значення для суспільства спорт отримав в XX і XXI ст. Це ви-викликано тим, що в даний історичний період в світі особливо явно прояви-лось ускладнення всіх соціально-культурних процесів. З'явилися нові соціальні і політичні виклики: інформаційні, цивілізаційні, екологічні, національні, корпоративно-мережеві, релігійно-етнічні та глобалізаційні. Соціальні науки зосередилися на по-знанні людини, його місця в сучасних соціальних системах, в процесах розширення соціалізації різноманітних громадських груп, на прикладах професійно-спортивного, любительського і спортивно-масового рухів. Тому спорт, як явище, що має власну історію і всесвітню актуалізацію, набув особливого значення, а філософія спорту стає швидко розвиваються напрямком розвитку філософської думки. Однак проблема філософського осмислення феномена спорту є порівняно новою для гуманітарних наук. Незважаючи на розвинені ще в античності філософські міркування про необхідність спеціальної тілесної і духовної підготовки людини, масові феномени спорту з'являються все ж в Новітній час. І основні теоретичні роботи, присвячені даній тематиці, з'явилися тільки в XX і XXI ст. Можна вважати, що інтерес філософів до спортивної тематики був викликаний усвідомленням інтегративної функції фізичної культури і спорту, їх унікальної ролі в формуванні духовної культури суспільства і окремих індивідів. В даний час філософія спорту як окреме і самостійне направлення розвивається в США, Німеччині, Франції, Англії, Канаді, Японії, Голландії, Норвегії, Швеції. Інтерес до цієї проблематики стає дедалі більше. При цьому виникають все нові моральні, естетичні, політичні, соціальні та інші ситуації, пов'язані зі спортом і вимагають свого осмислення і розвитку встановлених понять. Так, поява рухів, висуваючих здоров'я в якості однієї з основних цінностей людини, небувале раніше збільшення можливостей технічного та хімічного впливу на тіло людини, Параолімпійських ігор,

екстремальних видів спорту і т. ін., ставить перед філософами ряд нових питань щодо співвідношення природного і штучного, належного і забороненого, красивого і потворного і т. ін.

Хоча філософська дисципліна, позначена терміном «філософія спорту», відносно молода, але вона набуває все більш важливого значення в системі філософії і «спортивної науки». Підвищення її значущості визначається перш за все складним і суперечливим характером розвитку спорту, його нерозривним зв'язком з усіма сторонами суспільного життя (економікою, політикою, культурою та ін.), інтенсивним розвитком наукових досліджень в галузі спорту і необхідністю істотного підвищення їх ефективності. Особливо актуальним є філософське осмислення олімпійського руху, що нерозривно пов'язаний зі спортом і отримав надзвичайно широкий розвиток в сучасному світі.

Практична значущість. На важливе значення осмислення філософських проблем спорту ще в 1927 р. звернув увагу відомий філософ Макс Шелер: «Навряд чи якийсь інший феномен в світі заслуговує сьогодні в такій же мірі глибокого соціально-філософського і психологічного вивчення, як спорт». Коли на зборах, присвячених 25-річчю Німецького спортивного союзу, тодішній федеральний канцлер на початку своєї доповіді заявив: «Про спорт завжди занадто багато філософствували, а краще їм потрібно просто більше займатися», відомий німецький філософ і олімпійський чемпіон Ганс Ленк, заперечуючи йому, сказав: «Навпаки, в останні роки про спорт занадто мало філософствували». Деякі дослідники вказують на те, що спорт представляє для філософів інтерес не тільки сам по собі, але і як ідеальний феномен, на основі вивчення якого можна перевірити основні філософські концепції [51].

Огляд літератури. Своє організаційне оформлення наука про спорт отримує в 60-х рр. ХХ ст. на Заході, завдяки таким дослідникам, як О. Груп, К. Дим, Х. Ленк, Р. McIntosh, У. Морган, Б. Рігауер, Н. Еліас, Х. Ейхберг.

У зарубіжній літературі значний вклад в це питання внесено такими спеціалістами, як К. Айзенберг, Т. Алкемейер, Х.-У. Гумбрехт, А. Гуттман, Е.

Косевич, Г. Люшен, Ю. Липец, М. Милік, Г. Ейхберг, R. Denker, Z. Krawczic, і іншими. Г. Люшен в своїх роботах зазначає, що хоча спорт втрачає свій зв'язок з культурою, він, тим не менш, висловлює особливості того соціокультурного порядку, в якому відбувається його функціонування і розвиток.

Дослідженню тілесності - формування, розвитку і філософського оформлення цієї вузлової для аналізу спорту концепції - особливо в екзистенційному аспекті, присвячені роботи: М. Мерло-Понті, Ж.-П. Сартра, Е. Гуссерля, М. Фуко, М. Мосса, Р. Барта, А. Бергсона, М. Полані, Г. Гваттари, Ж. Дельоза, К. Дюркгейма, П. Шульца, М. Енаффа, А. Дамазио, Ф. Варела, У. Матурана, Е. Нойманн, Ф. Дальта, Т. Нагеля, Д. Чалмерса, Б. Тернера, М. Мід, М. Фуко, Ж.-Нансі та ін.

Соціологічний напрямок досліджень спорту традиційно був широко представлений роботами радянських вчених. Підхід, який використовує категорії і методи соціології П. Бурдьє, реалізують М.А. Богданова, О. Чепурная, В. Нішуков, М. Горюнов та ін.

Семіотичну інтерпретацію спортивних феноменів здійснюють Є.І. Вікуліна, А.В. Костіна, Ю.А. Богомоллов, Є.Н. Шапінська, С.В. Ніконова, Д.Ш. Богданова та ін.

Будь-яке дослідження спорту здійснюється з тим, щоб краще розуміти не тільки особливості його сучасного стану, а й перспективи його подальшого розвитку. При цьому аналізуються основні моделі сучасного спорту (І. Баринов, В.І. Столяров, С.І. Курило); основні протиріччя (М.М. Боген, А.Г. Єгоров, С.І. Гуськов, Ю.П. Власов, Г.Ф. Петлеваний, М.Я. Сараф); тенденції розвитку (В.К. Бальсевич, Г. Люшен, Л.П. Матвєєв, І.П. Ратов); піднімається проблема гуманізації спорту (В. Столяров, Ю.Т. Черкесов та ін.).

Зауважимо, що спорт в сучасному суспільстві займає позицію з досить невизначеним статусом. З одного боку, він широко легалізований, а з іншого - є сферою дій, не цілком заслуговують назви розумних, тобто відтісняється на периферію занять, гідних культурної людини. Крім того, в професійному

філософському середовищі існує порівняно зневажливе ставлення до специфіки та проблем спорту, яке виражається, зокрема, в запізній інституціоналізації досліджень з філософії спорту.

Коректний опис і подання спортивних феноменів обов'язково має включати експлікацію тілесної компоненти спортивних процесів і подій. При цьому не можна залишатися на точці зору, що тіло є виключно підсобним матеріалом для духовного формування і використання його можливостей.

Тому існує потреба у визначенні основних методологічних проблеми сучасного філософського дослідження спорту; ключових принципів та методів ідеології сучасного спорту.

Об'єкт дослідження – філософія спорту.

Предмет дослідження – теоретичні засади і проблематика філософії спорту.

Мета дослідження – визначити особливості одного з філософських напрямів - «філософії спорту», окреслити коло найбільш актуальних проблем, що можуть бути вирішені при залученні філософії спорту.

Завдання дослідження:

- дослідити історію виникнення філософії спорту;
- охарактеризувати предмет філософії спорту на основі концепцій різних авторів;
- розглянути концепт тілесності в філософії спорту;
- дослідити моральні питання філософії спорту;
- визначити актуальні теоретичні проблеми сучасної філософії спорту;
- визначити актуальні практичні проблеми філософії спорту.

Методи дослідження: теоретичні методи дослідження (аналіз та синтез, узагальнення, діалектична логіка сходження від абстрактного до конкретного, індукція і дедукція). У порядку реалізації загальнонаукових підходів використовуються діяльнісний, культурологічний, цивілізаційний та інші дослідницькі підходи.

Структура роботи. Робота складається зі вступу, трьох розділів основної частини, висновків, списку використаної літератури і джерел.

Основний зміст. У вступі розкривається актуальність теми, її практична значущість; визначається об'єкт, предмет, мета і завдання дослідження; розглядаються методи, за допомогою яких проводиться дослідження; розкривається структура і основний зміст роботи. В першому розділі визначені теоретичні засади філософії спорту. В другому розділі розглянута структура філософії спорту, концепт тілесності і моральні питання філософії спорту. Третій розділ присвячений визначенню та розгляду актуальних теоретичних і практичних проблем філософії сучасного спорту. У висновках викладені основні результати роботи.

РОЗДІЛ 1. ТЕОРЕТИЧНІ ЗАСАДИ ФІЛОСОФІЇ СПОРТУ

1.1. Історія виникнення філософії спорту

У філософії існує безліч різних категорій. Одна з таких категорій - «Філософія спорту і фізичної культури». Ця категорія філософії не має чіткого визначення, але для розуміння можна використати наступне: це область філософії, предметом дослідження якої є найбільш загальні підстави буття і пізнання сфери фізичної культури і спорту, існування і світовідчуття людини, що включена в дану сферу діяльності і відносин [36].

«Філософія спорту і фізичної культури» оформилася в категорію філософії зовсім недавно, в 60-х роках ХХ століття. Це досить молода дисципліна, яка вже зараз має величезну значимість в філософії. Підтвердженням цього є наступний факт: організатори ХХІІІ Всесвітнього філософського конгресу на тему «Філософія як пізнання і спосіб життя», що проводився в серпні 2013 року в Афінах, включили в програму даного заходу секцію для доповідей «Філософія спорту» [49]. Це викликає інтерес до дослідження даної дисципліни філософії - такої нової, значущою, але ще в повному обсязі не вивченої філософами.

Перейдемо до розгляду та аналізу становлення «Філософії спорту і фізичної культури».

Своїм корінням розглянута категорія філософії сягає античності, де йшлося про філософські рефлексії фізичної культури і спорту. Наприклад, давньогрецький філософ Платон намагався пояснити призначення гімнастичного виховання.

У Новий час предметом філософської рефлексії спорту і фізичної культури стають вже різні види спорту. Але, як і раніше, не можна говорити про філософію, тому що вчення різних країн Європи і Азії в цей період розглядали фізичне виховання і весь спорт в цілому, як якусь оболонку життя

соціуму, тобто не надавали даним процесам належного значення і включали їх в різні категорії соціології, а проблеми в галузі фізичного виховання і спорту не розглядалися і не аналізувалися як філософські.

На початку ХХ століття спорт перетворився на явище, яке охопило всю земну кулю, і проблеми в цій галузі вже вимагали більш глибокого філософського аналізу, а не просто розгляду. Роль фізкультурного і спортивного руху набувала все більшого значення в світі, але теоретичної інформації було недостатньо. Виникали і потреби в розгляді і аналізі впливу різних сфер життя на спортивну індустрію та зворотного впливу тієї на них.

Був запущений процес інтенсивного теоретичного вивчення питань спорту та фізичної культури, відбувалося накопичення теоретичних знань, випускалися наукові праці та публікації, з'являлися нові галузі досліджень, які грали позитивне значення в становленні «Філософії спорту і фізичної культури» саме як галузі філософії.

З точки зору американського вченого Вільяма Моргана, в її «академічному дебюті» визначальними стали:

1. Поява нової області спортивних досліджень зі сформованої галузі фізичного виховання. Традиційне фізичне виховання гуртувалося на медичних і психологічних дослідженнях спорту і фізичної активності, а нова область досліджень спорту доповнювала традиційні дослідження філософськими, історичними та соціологічними.

2. Пізніше розгляд спорту саме філософією [32, с. 147 - 148].

У 60-х роках ХХ століття «Філософія спорту і фізичної культури» остаточно і офіційно оформляється в одну з категорій філософії. Величезне значення для розвитку даної дисципліни зіграло створення в 1972 році «Міжнародного Філософського Товариства з вивчення спорту». Дана організація нині носить назву IAPS, і займається організацією конференцій, семінарів з питань даної філософської галузі, видає міжнародний журнал про спортивну філософію [33].

«Філософія спорту і фізичної культури» продовжує розвиватися, і підтвердженням цьому є наступне: курси з цієї дисципліни є однією з залишають освітніх програм ВНЗ в різних країнах. Особливо слід вказати на те, що спорт і фізична культура стають національною ідеєю в багатьох країнах світу. Це відбувається останнім часом і в нашій країні.

Попри істотний прогрес даної філософської категорії є і цілий комплекс невирішених проблем, які були структуровані В. І. Столяровим, що об'єднав точки зору Е. Косевича, З. Кравчика і У. Моргана:

1. Можливо, визначальна для подальшої долі науки проблема - це проблема точного і однозначного тлумачення її об'єкта дослідження, тому що вирішення всіх подальших проблем цієї науки, як і будь-якої іншої, просто стає неможливим.

2. Проблеми формулювання основних понять і категорій даної науки, а значить - і її методології.

3. Слабка розробка гносеологічних проблем.

4. Спорт не є особливою епістемологічною проблемою [11].

В СРСР теоретизування з приводу спорту займалися не на філософських факультетах, а в основному в інститутах, що виникли в рамках радянської інституційної парадигми розвитку спорту, перш за все - в установах системи фізичного виховання. Вони існують і понині у вигляді кафедр, факультетів і навіть окремих вузів, що зазвичай носять довгі назви типу «академія (університет) фізичної культури, спорту, туризму і т. ін». Саме в рамках цього інституційно-освітнього середовища за кілька десятиліть радянського і вже пострадянського періоду склалося специфічне інтелектуальне співтовариство - зі своїм розумінням предмета і програматики його дослідження, зі своєю специфічною мовою, зі своїми школами (і, ймовірно, дебатами між ними), зі своїм каноном і, природно, зі своїми корифеями [29].

Таким чином, розвиток теорії спорту в нашій країні відбувався в рамках того спортивно-політичного та інституційно-освітнього середовища, що

склалося в епоху пізнього СРСР і з мінімальними змінами зберіглося до сьогодні. Саме тут відбулася звичайна для таких випадків інституціоналізація, габітуалізація і рутинізація мовної гри, що породило власну традицію з іманентними їй способами відтворення і, що особливо важливо для обговорюваного тут питання, власну культурну інерцію. Мабуть, саме ця інерція блокує сьогодні розвиток спортивної рефлексії в Україні в напрямку того сучасного теоретичного дискурсу спорту, що склався за останні десятиліття на Заході.

На перший погляд можна вважати, що за минулі 20 років ця специфічна система теоретиків спорту не просто зберіглася практично в незайманому вигляді з радянських часів, а й продовжує успішно відтворювати себе при новому режимі політичного і соціально-економічного панування - вже з новим антропологічним матеріалом. Це підтверджують назви дисертацій, що захищаються в подібних установах представниками вже нового покоління дослідників на кафедрах філософії та соціології спорту на всьому пострадянському просторі: радянські формулювання тем «Спорт як соціальне явище», «Особливості формування ...», «Питання розмежування з фізкультурою», «Фундаментальні відмінності». Особливий наголос робиться на «цінності олімпізму» і його «гуманістичних принципах» або «філософському значенні» і т. ін.

Така специфічна мова теоретизування не сприяє розумінню сучасного спорту, також вона регулярно переживає процеси інституційного і дискурсивного переформатування. В будь-якому випадку подібні «дослідження» мають мінімальну евристичну додаткову вартість для інтелектуального співтовариства в цілому, демонструючи тільки дивовижну живучість певного типу дискурсу, який отримав потім інституціоналізацію.

Наразі є очевидним, що майбутнє філософії спорту в першу чергу залежить не стільки від успіхів в справі її формально-організаційної інституціоналізації, скільки від здатності її протагоністів переконати

інтелектуальну спільноту в величезному евристичному потенціалі теоретичної рефлексії спорту як найважливішої тілесно-культурної практики сучасності.

При цьому слід мати на увазі, що і на Заході філософія і соціологія спорту отримали визнання в якості окремих дисциплін досить пізно - лише в 60-і роки ХХ століття. А вінець будь-якої інституціоналізації - виникнення професійних структур і асоціацій - взагалі датується другою половиною 60-х - початком 70-х років минулого століття [32].

Філософська і соціологічна рефлексія спорту, що отримала в 1960-і роки значне поширення на Заході, перш за все в США, Канаді та ФРН, спочатку і там була в основному пов'язана з фізичним вихованням і тілесними практиками в навчанні. Причому самі першопрохідці дисципліни були не стільки соціальними теоретиками, скільки фахівцями з фізвиховання, спортивними педагогами і т. ін. Тому їх підходи і методи, за деяким винятком, в основному були емпіричними. Це є цілком зрозумілим, оскільки спорт відіграє важливу роль в інститутах, які були постійним предметом емпіричних досліджень західних соціологів - наприклад, в освіті і вихованні [53].

Тобто за рядом формальних параметрів західна ситуація часів інституціоналізації дисципліни багато в чому нагадувала сучасну ситуацію на пострадянському просторі: західні піонери цієї галузі знання також вивчали конкретні проблеми фізичного виховання і розвитку фізичної культури, залишаючи поза полем зору широкі громадські взаємозв'язки і кореляції спорту і соціального розвитку суспільств пізнього модерну. І вже тому їх продукція не могла зацікавити тодішній інтелектуальний мейнстрім. Тобто на початковому етапі було б просто нереалістично очікувати від піонерів дисципліни розвитку масштабних концепцій, здатних включити спорт в широкий соціально-теоретичний контекст модерну. Саме тому дослідження, присвячені переважно медичним, педагогічним або методичним аспектам спорту, довгий час не представляли особливого інтересу для філософської, соціологічної і культурно-теоретичної спільноти. Тому мало хто з великих теоретиків працював над

предметом «спорт» або якимись його соціально-теоретичними імплікаціями. Знамениті виключення загальновідомі - П'єр Бурдьє і Норберт Еліас. Крім того, цікавим є той факт, що знаменитий соціальний теоретик - Ентоні Гідденс - в 1962 році написав магістерську роботу по соціології спорту, але після цього вже ніколи не повертався до спортивної тематики, немов підтверджуючи це правило [53, с. 12].

Незважаючи на труднощі зростання, нові академічні дисципліни - соціологія і філософія спорту - переслідували амбітні інтелектуальні цілі, доповнюючи спектр традиційних досліджень тілесної активності вже власне філософськими і соціологічними роботами, виявляючи глибокі історичні та широкі культурні контексти розвитку процесів спортивізації в епоху модерну.

З 1966 року щорічно почав виходити журнал *International Review of Sport Sociology*. З 1973 року він видається щоквартально і називається *International Review for the Sport Sociology* [58]. Крім того, з 1978 року Північно-Американське товариство по соціології спорту стало видавати журнал *Review of Sport and Leisure*.

У 1972 році було створено «Філософське товариство з вивчення спорту» (*Philosophical Society for the Study of Sport*), яке очолив Пол Вейс, автор рубіжної роботи «Спорт: філософське дослідження» [71]. Зараз вона відома як «Міжнародна асоціація філософії спорту» (*The International Association for the Philosophy of Sport, IAPS*) [59]. З 1974 року суспільство почало випускати «Журнал по філософії спорту», став найважливішим періодичним виданням для даної дисципліни [59].

При цьому, на думку Фолькера Кайзена, висловленому в його передмові до антології «Філософія спорту», інституціоналізація філософії спорту в якості самостійної філософської дисципліни до сих пір не завершена. В тому числі і тому в даній антології, крім філософських текстів, також представлені статті із соціології спорту [70].

У цьому сенсі наше відставання від першопрохідців дисципліни не є катастрофічним, оскільки навіть на Заході інституціоналізація філософії і соціології спорту відбулася відносно недавно. При системному підході вітчизняній спортивно-теоретичній спільноті цілком під силу освоїти досягнення західних колег цих десятиліть і стати повноправними учасниками світового співтовариства теоретичних досліджень спорту.

М.М. Ібрагімов, аналізуючи формування і розвиток філософії фізичної культури і спорту в Україні, пише: «Українська філософська думка з кінця 1980-х років періодично зверталася до проблем фізкультурно-спортивної науки, тому не можна категорично стверджувати, що філософія спорту тільки тепер починає розвиватися як особливий напрямок філософської думки» [20, с. 98]. Разом з тим він зазначає, що «... в Україні навколо фізичного виховання і спорту ще тільки починає формуватися філософсько-гуманітарне середовище вчених і, на жаль, їх наукові праці ще не знайшли бажаного широкого розголосу» [20, с.110].

Серед публікацій минулих років М. М. Ібрагімов виділяє дисертаційне дослідження І.Г. Тишковської «Діалектика соціального і біологічного в побудові загальної теорії фізичної культури», де «розроблена концепція загальнометодологічних і конкретно-наукових обґрунтувань загальної теорії фізичної культури, спираючись на яку розкриваються форми взаємозв'язку біологічного та соціального в розвитку фізичної досконалості людини»[44].

Останнім часом, зазначає М.М. Ібрагімов, «збільшується кількість наукових досліджень щодо різнопланових вимірів спорту (А.В. Зінюк, В.І. Лукашук, Ю.А. Семенова, О.Н. Кириленко)» і «спостерігається прагнення дати концептуальний виклад спорту як соціального явища» [20, с. 98-99]. Як приклад він вказує дві кандидатські дисертації.

С.Н. Бацун в кандидатській дисертації «Спорт як соціокультурний феномен» розглядає спорт «в єдності і взаємовпливі всіх його структурних елементів», і обґрунтовує положення про те, що об'єднуючу роль в цій

структурі грає «людська спрямованість до спорту, яка реалізується через соціокультурну, символічну, інтегративну, генералізовану, пізнавальну, комунікативну, гедонічну, компенсаторну, соціально-емоційну, естетично-емоційну, політичну функції, а також через функції соціалізації, соціальної мобільності, ціннісної зорієнтованості» [2, с.15-19].

С.В. Могильова в дисертації «Сучасний спорт в екзистенціальному та соціально-комунікативному вимірах» розвиває екзистенціалістські-феноменологічний підхід до філософії спорту. На основі даного підходу наголошується, зокрема, що «в суспільстві "глядачів", або в "суспільстві спектаклю" можливості впливу спорту на відносини в соціумі є досить потужними, але водночас не завжди передбачуваними і сприйнятливими в своїх наслідках. Зростає напруга між екзистенційним виміром спорту, який за своєю сутністю неможливий поза атмосферою свободи, і його соціально-комунікативним виміром, який його формує і, отже, обмежує» [19, с. 43].

М.М. Ібрагімов відзначає також, що останнім часом «посилюється увага українських авторів до феноменології тілесності як в її класичному філософському розумінні, так і в нинішній експлікації в філософсько-антропологічному трактуванні спорту і фізичного виховання» [19, с. 41].

Так, наприклад, В.Й. Григор'єв закликає до «перегляду місця і ролі фізичної культури і спорту в життєдіяльності людини в ХХІ столітті» і до аналізу їх ролі «в процесі самореалізації, вибудовування особистості» на основі розробки філософії трансформаційних зрушень [13]. М.М. Ібрагімов відзначає також публікації М. В. Дутчака, В.Й. Григор'єва, Л.М. Газнюк, Ю.А. Семенової, А.В. Зінюк, Ю.А. Компаніц, В.А. Косяк, В.В. Кузнецової, Г.М. Лаврухіна, В.І. Лукашук, В.П. Люкевіча, А.І. Тимофєєва, Ю.А. Тимошенко в матеріалах соціально-гуманітарної наукової конференції в Києві з проблем пошуку парадигмального підходу до визначення духовних і фізичних компонентів здорового способу життя [18]. Слід вказати також роботи С.Н. Бубки, О. Гомілко і А.Ц. Демінського [20].

М.М. Ібрагімов вказує і на інші аспекти аналізу українськими дослідниками проблем філософії фізичної культури і спорту. Так, Ю.А. Компанієць наголошує на необхідності розробки «філософії у фізичній культурі або фізичної культури в філософії» [22-24]. М.В. Дутчак аналізує проблеми гуманізації в Україні спорту для всіх [16]. Н.Н. Саїнчук в кандидатській дисертації, присвяченій фізичному вихованню і написаній в філософсько-аксіологічному аспекті, ставить завданням залучити до занять фізкультурою привабливий для учнів культурологічний матеріал, використовуючи ігрові форми і методи [30].

Високий рівень філософської професійної культури, на думку М.М. Ібрагімова, характерний для докторської дисертації О.В. Андрєєвої «Теоретико-методологічні основи рекреаційної діяльності різних груп населення» [1]. Він вказує, що в цій дисертації виділяється кілька рівнів методології. «Перший рівень стосується постановки наукових проблем, визначення методологічного спрямування, де використовуються структурно-функціональні методи. До наступного рівня віднесена культурно-антропологічна методологія, що включає історичні і соціологічні аспекти розвитку фізичної рекреації. До третього рівня методології віднесений парадигмальний підхід. Він включає широкий спектр умов і особливостей при організації і проведенні дослідження та експериментів, вимоги до вибору процедур, які забезпечують отримання фактичного матеріалу, його первинну обробку і співвідношення з емпіричним досвідом» [20, с. 159].

Разом з тим, на думку М.М. Ібрагімова, в українській «гуманітарній складовій фізкультурно-спортивної науки ще недостатньо висвітлені філософські питання спорту, які можна було б уявити не тільки як окрему проблему, а як спеціальний напрям в наукознанні, що об'єднує філософію і фізкультурно-спортивну галузь знань. Підставою для такого твердження є те, що спортивне життя визнано однією з сфер суспільної життєдіяльності як «світ спорту», що активно впливає на всі сторони людського буття. Тому виникає необхідність для філософії, що дає цілісну картину світу, оформити філософію

спорту в предмет спеціального інтеграційного мислення і при цьому виробити свій специфічний інструментарій» [20, с. 91-92].

Саме це завдання і намагається вирішити М.М. Ібрагімов в своїх останніх публікаціях [18]. На особливу увагу заслуговують дві його монографії, опубліковані в 2013 і 2014 рр . : «Сова Мінерви і Аполлон: філософське есе про спорт» [16] і «Філософія спорту як новий антропологічний проект» [20]. Досить повне уявлення про зміст цих двох книг дає остання з них – «Філософія спорту як новий антропологічний проект». У цій монографії ставиться завдання «концептуально з певної світоглядної позиції окреслити історіософію, онтологію, епістемологію, антропологію, аксіологію, теософію, феноменологію, естетику спорту в контексті наукових і ненаукових, класичних і некласичних, міфологічних, художньо-творчих підходів до оцінки спорту, яка можлива, на думку автора, на позиціях екзистенціалістської антропології» [19, с. 50].

Власну теоретико-методологічну (парадигмальну) позицію розробки філософії спорту М. М. Ібрагімов характеризує так: «У наш час розвитку інтеграційного знання методологією даного дослідження є спроба синтезування філософського напрямку - екзистенціалізму - як світоглядної парадигми і діалектичної логіки, на засадах якої у вітчизняному варіанті базується теорія фізичної культури і спорту в тому числі. Традиційне наукове мислення сприймає такий прийом як еклектизм (М.А. Булатов), хоча і не заперечує, що при такому підході створюється можливість охоплення ширшого масиву ідей. Пропоноване об'єднання екзистенціалізму і діалектики в філософському осмисленні спорту можна назвати одним з сучасних філософських методів, характерних для постекзистенціалістського мислення (К. Райда). Тим більше, як відомо, подібна спроба вже робилася як з боку екзистенціалістів (Ж.-П. Сартр), так і з боку марксистів (В.І. Шинкарук, Є.В. Осічнюк, А.І. Яценко)» [19, с. 45].

Монографія складається з трьох розділів: перший розділ «Філософія спорту в генезі історико-культурологічних альтернатив»; другий розділ «Предмет "філософія спорту" в концепті "світоглядної парадигми"»; третій

розділ «Філософія спорту в постекзистенціалістському мисленні». Мета перших двох розділів полягає в тому, щоб «окреслити контури предмета "філософія спорту" в контексті його становлення і на основі наявних теоретичних передумов і вимог сучасної практики визначити перспективи розвитку у вітчизняному суспільствознавстві» [20, с. 45]. Як зазначає М.М. Ібрагімов, в роботі «звертається увага на кризу фізкультурно-спортивного світогляду, розкривається інтеграційна роль "філософії спорту" як міждисциплінарної галузі знання, яка інтегрує емпіричні та теоретичні досягнення фізкультурно-спортивної науки в загальне наукознавство про людину і завершує соціально-гуманітарний її дискурс. На розгляд наукової громадськості виноситься характерне для українського постекзистенціалістського мислення визначення предмета "філософія спорту" в параметрах співвідношення його гуманістичної сутності і суперечливого існування в соціумі» [20, с. 45].

1.2. Коротка характеристика філософії спорту та її предмета

У зв'язку з різними інтерпретаціями предмету філософії ті ж самі розбіжності мають місце у відношенні до розуміння предмета філософії фізичної культури і спорту. Деякі автори в цьому питанні спираються на розуміння філософії як викладення найбільш важливих, фундаментальних положень тієї чи іншої науки. Наприклад, колишній президент міжнародної філософської спілки з дослідження спорту Р. Остерхаудт вважає, що як найбільш загальна форма людського знання, що стосується спорту, філософія спорту характеризує фундаментальні особливості та цілі спорту. Її загальне завдання він вбачає в тому, щоб пояснити найбільш фундаментальні положення, основоположні принципи спорту, дати аналіз основних понять та знань відносно спорту [70].

Г.А. Кузьменко вважає, що філософія фізичної культури особистості розглядає загальні проблеми та вирішує протиріччя, пов'язані з цим елементом

культури [20]. Іноді предмет філософії ФКС зводять до гносеологічним або тільки соціальним, наприклад, світоглядним, проблемам ФКС.

Р. Остерхаудт, окрім зазначеною вище характеристики філософії спорту вказує на те, що вона займається вивченням «метафізичної сутності спорту», що передбачає його епістемологічний, логічний, аксеологічний і соціально-політичний аналіз [70].

Таким чином, філософія ФКС – це теоретичне, науково обґрунтоване вчення про граничні основи, фундаментальні передумови різноманітних форм життєдіяльності людини, пов'язаної зі спортом, заняттями фізкультурою, його тілесністю.

Цей специфічний предмет відзначає філософію ФКС від інших наукових дисциплін (філософії, психології і ін.) і наук о ФКС (ТВФ, теорії спорту і ін.).

Осмислення граничних основ та фундаментальних передумов ФКС передбачає розробку стосовно до виділеного відносно самостійного об'єкту дослідження (спорту, соматичної культури, фізичного виховання і т. ін.) комплексу філософських проблем: філософсько-світосприймальних, соціально-філософських, культурологічних (аксіологічних), естетичних, етичних, гносеологічних, логіко-методологічних і онтологічних та ін. Всі ці проблеми тісно пов'язані між собою, нерідко навіть пересікаються один з одним. Саме цьому їх аналіз на основі комплексного підходу поєднує в рамках одної філософської теорії.

У сучасних умовах особливого значення набуває розкриття теоретичних і практичних аспектів становлення та розвитку філософії спорту як одного з напрямків в контексті соціально-філософського дискурсу, а саме формування цінності фізичного здоров'я і спорту, ціннісних орієнтацій особистості і суспільства, духовно-естетичного виміру спорту. Принцип змагальності в спорті моделює ситуацію спортивного самовизначення особистості-спортсмена і свідчить про життєздатність спорту як найвищої аксіологічної цінності. Спорт як реалізація людської екзистенції пов'язаний з ідеєю самоствердження «Я»

особистості-спортсмена як неповторного творчого духу, виходу людини за межі своїх творчих можливостей, що вимагає розробки філософії спорту, заснованої на ціннісно-діяльному підході, що включає екзистенціальні, аксіологічні, феноменологічні, онтологічні аспекти.

Місце спорту досі не відповідає його справжній ролі у досягненні високого рівня культури і гармонізації векторів розвитку сучасної цивілізації. В умовах кризи і катастроф біологічна природа людей виявилася безсилою перед надмірними навантаженнями технічного (індустріального) століття - психологічними, хімічними, мутагенними, що свідчить про те, що людський організм програє в змаганні з технікою (збільшення стресів, психічних захворювань, наркоманії, нездорового покоління молодих людей). Спорт як соціально-ціннісна і тілесно-духовна система - це нормативно впорядкована діяльність людей, яка виникає, по-перше, зі змагального зіставлення фізичних, технічних і інтелектуальних здібностей людей; по-друге, з сукупності соціальних відносин людей, які втягуються в процес підготовки (тренувань) та здійснення цілого комплексу спортивної діяльності (змагань).

Семантичне поле терміну «філософія спорту» має кілька векторів свого становлення і розвитку:

- особистісне (людина, що займається спортом);
- інституційний (спортивна діяльність суб'єктів господарської діяльності);
- організаційне (організація спортивних видовищних шоу, які полягають у проведенні різного роду спортивних змагань)[66].

Сам процес гуманізації спорту спрямований на формування особистості, здатної досягти високих спортивних результатів, здорового способу життя людей. Людинотворча функція спорту, яка має загальнокультурну і об'єктивну значимість, реалізується завдяки таким функціям, як: соціо-культурна, оціночно-нормативна, символічна, гуманістична, аксіологічна, інтегруюча, комунікативна, функція захисту внутрішнього світу, інтеграційна, генералізуюча, пізнавальна, комунікативна, гедоністична, ілюзорно-

компенсаторська, соціо-емоційна, естетно-емоційна, політична, соціалізації, соціальної мобільності, ціннісного орієнтування [56, р. 15-16]. Функції спорту спрямовані на розвиток не тільки культури рухів, статури і морального здоров'я людей, а й на вдосконалення чуттєво-емоційної сфери, на розвиток універсальної чуттєвості і духовності.

Філософія спорту як підсистема професійної освіти і один з наукових напрямків викликана до життя тим, що в контексті даного напрямку відбувається розширення горизонту соціально-філософського осмислення спорту. З самого початку зародження спорту це були фізичні вправи, ігри, єдиноборства спортивного характеру, змагання в метанні дротика, спису, каміння, стрибки через перешкоди, біг з переслідуваннями, дії, які були пов'язані з добуванням засобів для існування. У XVIII-XIX століттях спорт зводиться в ранг фундаменту виховання особистості в цілому. На думку Ж.-Ж. Руссо, теорія «природного виховання» зможе зцілити вади його часу [39, с. 220]. У сучасному розумінні спорт - прагнення людини до розширення кордонів своїх фізичних можливостей, що реалізуються через систему фізичних вправ, участь у змаганнях.

Спорт - це один з важливих засобів етичного та естетичного виховання, задоволення духовних запитів суспільства, а також цілий світ емоцій, породжуваних успіхами і невдачами в змаганнях, складний комплекс міжлюдських відносин і, нарешті, популярне видовище, громадська значимість якого починає стрімко зростати [5]. Філософія спорту як підсистема професійної освіти має гуманістичну спрямованість лише в тому випадку, якщо в спорті реалізуються творчі потенції особистості, а не вузько прагматичні інтереси, якщо спорт залишається фактом культури і збагачує духовне життя суспільства в плані його насичення образністю самобутнього «Я». Спорт як соціально-ціннісна і тілесно-духовна система має здатність до самоорганізації. Соціально-комунікативний і духовно-екзистенційний вимір спорту дозволяє глибше усвідомити ціннісний характер спортивної діяльності, що виражається в

гармонізації тілесного, душевного і духовного початків. Суспільство має бути іншим, щоб реалізовувалася гармонія спорту вищих досягнень, щоб подолати ставлення до спорту тільки як до засобу комерціалізації [61, р. 91].

Сьогодні слід сформуванати інтегральну концепцію спорту як субстанціональності і цінності особистості, згідно з якою спортивні досягнення, з одного боку, є продукт особистісного розвитку, а, з іншого боку, спорт - це явище загальнопланетарного масштабу [67, р. 205-212]. Тому, як зазначає український філософ М. Ібрагімов, що досліджує філософію спорту, предметом філософії спорту є вчення про сутність і життєвий сенс спорту в дискурсі соціокультурного феномену, який є створенням і відтворенням в образах фізичної культури еталонів людської тілесності [19, с. 54].

Якщо ми дійсно вважаємо, що сучасний спорт, що розвивається в контексті європейської культури і цивілізації, являє собою не тільки філософію тілесності, але і соціокультурний феномен, то ми повинні розвивати філософію спорту як новий науковий напрям, який досліджує онтологічні, метафізичні, аксіологічні, феноменологічні, екзистенційні підстави спорту як складного не тільки соціального, а й культурного феномена. Якщо бізнес вкладає великі гроші в спорт, то це означає, що спорт відповідає внутрішнім імпульсам сучасного суспільства і культури. Хоча практика свідчить, що бізнес спекулює на тілі спорту в своїх корисливих інтересах, переносить в світ спорту свої жорстокі закони, спорт все-таки не втратив свою чистоту і моральність [18, с. 229]. Таким чином можна зробити висновок про те, що в сучасній концепції філософії спорту треба звернути увагу на проблеми спорту, які мають місце не тільки в Україні, але і в інших країнах: комерціалізація спорту, його політизація і монополізація, девіація спорту, ринковий механізм проведення спортивних заходів та діяльності, низький рівень державного регулювання спортивної галузі, недостатня фінансова підтримка з боку держави; потребує вдосконалення система взаємодії державних, комерційних і цивільних структур в спорті. Необхідно вирішити проблему, пов'язану з падінням розвитку

дитячого, юнацького, масового спорту, сприяти підвищенню ефективності всієї світової та національної спортивної системи (рівня розвитку сучасної спортивної науки, сучасної спортивної інфраструктури), практичної реалізації Національної доктрини спорту в Україні [18, с. 233]. М. Ібрагімов відзначає, що необхідно «винести в якості предмета для наукової дискусії таку дефініцію: філософія спорту - це навчальна дисципліна і міждисциплінарна область знання, яка розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури, а також досліджує специфіку їх втілення в цивілізаційний простір як культурно-історичних феноменів» [18, с. 235].

Висновки до 1 розділу.

Таким чином, прародителькою «Філософії спорту і фізичної культури» є «Філософська рефлексія спорту і фізичної культури», яка бере свій початок ще з часів античності. Цю категорію можна називати філософією, тому що філософи розглядали спорт як частину соціології. «Філософія спорту і фізичної культури» оформилася в самостійну філософську галузь лише в 60-і роки ХХ століття. Цьому сприяло створення іншої системи досліджень спорту і фізичної культури і пізніше розгляд спорту саме філософією.

У сучасному суспільстві, «Філософія спорту і фізичної культури» стрімко набирає обертів і приковує до себе інтерес філософів усього світу, величезну роль в розвитку науки грає IAPS. Але, незважаючи на істотний прогрес даної категорії філософії, залишається цілий комплекс невирішених проблем, які можуть переписати всі успіхи, досягнуті даною наукою.

Безумовно, необхідно привернути увагу філософів різних країн до цих проблем, їх вирішення, що буде сприяти подальшому розвитку філософії спорту і фізичної культури.

РОЗДІЛ 2. СТРУКТУРА ФІЛОСОФІЇ СПОРТУ

2.1. Концепт тілесності в філософії спорту

Основні підходи до проблематизації тілесності склалися в сучасній філософії в зв'язку з переосмисленням тіла в існуванні людини. Висхідна до середніх століть і частково до античності традиція вважати тіло «в'язницею» душі робила тілесність другорядним і похідним фактором. Деяке перетворення цієї позиції відбулося в рамках німецької класичної філософії, при тому, що тіло все одно розглядалося як всього лише засіб для духу і розуму. Зазвичай руйнування подібного погляду (відсутність якої б то не було самостійності у тіла і його проявів і повного підпорядкування тіла духу) пов'язують з ім'ям Ф. Ніцше. Слід зазначити, що від класичного розуміння, як застарілого і не враховуючого багатьох важливих аспектів існування людини в світі, відходить значна кількість розвинених в ХХ ст. перспектив (антропологічна, феноменологічна, екзистенціальна, аналітична). На спеціальну увагу заслуговує питання про те, як же саме відбувається переосмислення ролі та значення тіла в сфері спорту як особливої області існування людини.

Філософію спорту можна розуміти по-різному, узагальнюючи ряди поточних досліджень і залучаючи в проблемне поле області феноменів, що оточують спорт і в деякому сенсі є похідними від спорту. Основні для сучасних філософських трактувань тіла і тілесності позиції полягають у визнанні людського тіла предметом і частиною екзистенціальних, психоаналітичних, семіотичних, соціологічних, психологічних, феноменологічних, культурологічних і антропологічних досліджень, а також у визнанні суперечливості і комплексності тіла.

Концепт тілесності присутній в роботах англійських авторів в основному в формі «тіла» (body) і розробляється насамперед в зв'язку з тілесними

практиками та / або технологіями. Вельми рідкісними являються роботи, в яких основним концептом, приведеним в якості прояснення тілесності, є «Втілення» (embodiment). Наприклад, в Британській асоціації філософії спорту Л. Калбертсон, М. МакНамі і Е. Райалл визначають філософію спорту як дисципліну, що займається «концептуальним аналізом і розробкою ідей і питань спорту і пов'язаних з ним практик, таких як коучінг, спортивна журналістика і спортивна медицина. На більш загальному рівні, вона займається уточненням природи і цілей спорту» [64, р.1]. При цьому загальна область феноменів спорту описується окремими авторами у відношенні до більш широких сфер людської діяльності. Наприклад, провідний британський авторитет М. МакНамі вважає, що філософія спорту відноситься до «людської активності, що включає використання тіла в соціальних практиках і інститутах» [65, р. 172]. При такому розширеному розумінні з'являється підстава для зіставлення проблем філософії спорту з проблемами і їх рішеннями, пропонованими іншими філософськими дисциплінами, порівняно більш розвиненими. Філософи спорту сходяться у думці, що в філософії спорту можуть знайти особливу сферу додатків як класичні, так і більш сучасні філософські дисципліни, серед яких природно назвати естетику, епістемологію, етику, логіку, метафізику, філософію освіти, філософію права, філософію свідомості, філософію правил і норм, філософію науки, а також соціальну і політичну філософію. Проблематика тілесності займає в спектрі цих досліджень порівняно мале місце, будучи віднесена до особливого варіанту мови - переважаючий напрямок аналітичної філософії ставить питання в контексті відмінності тілесно орієнтованих обов'язків, корисності і цінності від предметів, на які традиційно звертають увагу філософи буденної мови.

В рамках досліджень, які розглядаються авторами Британської асоціації філософії спорту, можна відзначити такі, що безпосередньо зачіпають проблематику тілесності:

- антологія класичних текстів про спорт, яка містить розділ «Втілення і спорт» (можливий варіант перекладу - «отілеснення»: Embodiment) [67];

- стаття в колективній монографії «Спортивні рефлексії», де розглядається рефлексивність досвіду тіла [59];

- у випуску «Спорт, етика і філософія», присвяченому людям з обмеженими можливостями, опубліковані дві статті, які розглядають тіла як межі уяви Іншого і як умови воз'єднання тіла і духу [50, 52].

З загальних позицій етичних чеснот тілесність обговорюється в контексті понять «існування» і «гра» в: [50]; проблема відносини тіла і свідомості (Mind / body) є основною в розгляді тілесності в роботах: [60, 61]; з позицій конструювання значень втілення (в контексті метафори тіло-машина і в зв'язку з розладами тіл) розглядається тілесність в: [57].

Тілесність входить в поле зору антропології протягом усього ХХ ст. В наш час дуже активною є школа історичної антропології, висхідна ще до робіт німецьких авторів з НДР 80-х рр. Вона групується навколо Міждисциплінарного центру історичної антропології (Interdisziplinäres Zentrum für Historische Anthropologie) у Вільному університеті Берліна. Її батьком-засновником був Дітмар Кампер, а в даний час керує нею Крістоф Вульф. Цей напрямок починався з роботи М. Бернарда «Людське тіло і його суспільне значення» (1980) і було розвинене в основному в серії колективних монографій (1982, 1984, 1989, 1997, 2001, 2002, 2003), багато з яких було видано Д. Кампером і К. Вульфом. Ця серія робіт отримала певне завершення в величезній енциклопедичній праці «Про людину. Підручник з історичної антропології» (1997), і активно триває до теперішнього часу. В Росії була видана книга К. Вульфа «Антропологія. Історія, культура, філософія» (2008, с нем. изд. 2004).

Можна сказати, що в основу всіх цих робіт лягло осмислення концепції Д. Кампера. В своїх роботах він спочатку розвивав концепцію «мислення тіла» (Körperdenken). Ця базисне положення потім було трансформоване за

допомогою ідеї В. Флюссера, згідно якій, людська суб'єктність являє неklasичні риси вигляді комунікативного проекту. Зокрема, мова йде про те, щоб простежити «історично і структурно ефективні тіла-абстракції, абстракції тіла в співвідношенні: тіло / простір; образ / поверхню; лист / лінія; час / точка; і в будь-який час віддавати собі звіт, в якому з вимірів знаходишся і дієш» [21, з. 52].

При цьому ставиться питання про структуру і походження, про топології та історії тіл-абстракцій, оскільки вони - не тільки предмет пізнання, а й умова можливості пізнання. І базисну для антропології структуру «антропологічного чотирикутника»: «Тіло, образ, лист / мова, час» Д. Кампер по суті пропонує замінити п'ятикутником.

К. Вульф виділяє сім тематичних полів антропологічного знання про ставлення людини до себе і до світу: «космологія, світ і речі, генеалогія і стать, тіло, засоби комунікації та освіти, випадок і доля, культура» [10, с. 110], причому концепт тіла і тілесності є тут центральним. Основні роботи цієї школи розвивають ідею тілесності в зв'язку з дискурсами: повернення тіла, смислів людських тілесних дій, влади, машин, права і культурного встановлення анатомії, а також розробляють в рамках кейс-стадіз окремі історичні випадки. Зауважимо, що в енциклопедії «Про людину» власного місця спорт не отримує, і його осмислення проходить на базі концептів ритуалу, гри, свята і міфу, а частково спорт згадується в зв'язку з перформативним простором і статевою ідентичністю.

Розглядаючи проблематику тілесності в спорті, дослідники, як правило, беруть за основу аспекти етичні, соціологічні, психологічні, культурологічні, семіотичні, антропологічні, психоаналітичні, феноменологічні, гендерні та ін. На наш погляд, для прояснення специфіки спорту особливу увагу слід звернути на дослідження спортивних феноменів за допомогою посткласичних феноменологічних засобів аналізу, націлених на фіксацію специфіки цих

феноменів, на відміну від спроб редукції спортивних феноменів до сутностей іншого рівня.

Класичні феноменологічні позиції Е. Гуссерля в ставленні до аналізу тіла і тілесності були розвинені в роботах М. Мерло-Понті, Ж. Делез, Л. Ландгребе, Ж.-Л. Нансі, Е. Левінаса і ін. Їх ідеї багато в чому створюють основу для сучасних робіт, присвячених цим темам. До типово обговорюваних феноменологічних тем конституювання тіла і розрізнення тіла і плоті потрібно додати вказівку на такий компонент феноменологічних досліджень як реалізація.

У роботах М. Мерло-Понті «Феноменологія сприйняття» [30] і «Видиме і невидиме» [31], які стали опорою для подальших дослідників, тіло розглядається як необхідна умова не тільки простого фізичного буття, існування і присутності людини в світі, але і сприйняття і розуміння.

Для Мерло-Понті тіло є унікальним і частково самостійним джерелом існування взагалі: «тіло є згущене або узагальнене існування, а існування - безперервне втілення» [30, с. 220]. Це втілення не можна розглядати «класично», тобто як подію, що відбувається в абстрактному, загалом для всього світу часі. Втілення є тілесним рухом, в якому виникають людський час і історія: «тіло входить у володіння часом, породжує минуле і майбутнє для справжнього, воно - не річ, воно породжує час, замість того щоб відчувати на собі його дію» [31, с. 208]. Можна сказати, що тілесне існування не просто пов'язане з просторовими і тимчасовими координатами, але воно активно створює власну систему координат.

Мерло-Понті констатує: «відношення речей і мого тіла є абсолютно унікальним. Саме моє тіло дозволяє, щоб я іноді залишався всередині явища, і воно ж сприяє тому, що я іноді приходжу до самих речей; саме воно створює гул явищ і воно ж сприяє його заглушенню і викидає мене в повноту світу» [30, с. 16]. Це положення відкриває перспективу подальшого прояснення людського існування в ключі феноменолого-антропологічному. Саме тіло дозволяє

виявляти різні модуси існування: залишатися всередині явища або переходити до самих речей, оглушатися гулом явищ або бути в повноті світу і переходити від одного до іншого. Слід підкреслити необхідність акценту на актуальності присутності тіла в світі, який робить Мерло-Понті у своїх міркуваннях. При цьому на основі тілесного включення в світ виникають похідні від нього світові зв'язки. Це смислові зв'язки тіла з культурними об'єктами на зразок слів [31, с. 202] і видовищ.

Досить перспективними є можливості аналізу спортивних феноменів з точки зору активного включення в них саме тілесної компоненти існування людини в світі. Інший суттєвий аспект концепту «тіло», полягає в зазначеній у Мерло-Понті тілесної орієнтації й обґрунтованості видовища (зокрема, спортивного).

Повністю присвячена філософії спорту з постфеноменологічних позицій робота Х.У. Гумбрехта «Похвала красі спорту» [15]. Автор хоче відповісти на питання про привабливість спорту, аналізуючи специфіку присутності в спорті, несвідомих до загальних естетичних критеріях або до сексуального бажання володіти тілом. Спорт розглядається як система практик, поєднаних «сімейною подібністю». При цьому «присутність» має неklasичний сенс, відрізняючись від «значення» в семи аспектах.

Це дозволяє Гумбрехту виділити три пари концептів, конститутивних для феномена спорту:

- «видовище» і «присутність»;
- «агон» (битва, змагання) і «арете» (прагнення до переваги);
- «трагедія» і «перетворення».

Однак концепція Гумбрехта включає тілесність не прямо, а як невід'ємну компоненту і умову присутності. Зокрема, Гумбрехт пропонує «називати будь-який рух людського тіла видовищем, якщо розглядати його ... у вимірі присутності» [15]. Таким чином спорт - це форма видовищності, тобто рухи тіла, розглянуті з позиції присутності. Власне спорт характеризується:

- цінностями змагальності і прагнення до переваги;
- «знаходиться на певній відстані від інтересів і стратегій, що становлять наш буденний світ» [15].

Описуючи розриви в історії спортивних видовищ і ставлячи питання про те, як відрізнялися види присутності в давнину від сучасних, можна більш змістовно поставити, наприклад, питання «як стало можливим ... що спорт набув такого поширення і такого значення вже в наш час» [15].

Відзначимо ключові моменти феноменологічного аналізу тіла і тілесності:

- визнання наявності та істотного значення доречевих виразів;
- необхідність окремого аналізу не тільки уявлень, а й актів здійснення уявлень;
- необхідність включення в аналіз тілесності перспективи світу і множинності тілесних позицій в світі;
- необхідність введення інстанції «Іншого»;
- необхідність звернення до понятійних засобів некласичної онтології (серед яких слід відзначити «потік», «подію» і «присутність»).

Роль тілесності для розвитку аналітичної або рефлексивної складової спортивної культури особистості полягає в тому, що на ній заснована актуальна реалізація або втілення спортивних результатів. У спорті саме тілесність є підставою інтерсуб'єктивності і об'єктивності оцінок. Тілесність складає ядро формування системи оцінок і суджень про спорт - як вироблених окремими індивідами, так і складових в системах колективних уявлень. Оцінка об'єкта при цьому є лише одним з необхідних умов. Осмислення кожним індивідом своїх цінностей в спорті проводиться завдяки рішенням деяких аналітичних задач. Індивіду необхідно засвоїти критерії, на підставі яких проводиться оцінка різних компонентів спортивної дії, що реалізується в різному ступені - від прямої участі в індивідуальних або суспільних спортивні події через пряму

співучасть в них (суддя, тренер) і до форм непрямого уявлення спортивних подій у вигляді спеціального спортивного дискурсу.

Тілесність надає матеріал і є основою також для інкорпорації в спортивну практику різних ідеалів, норм і принципів, почерпнутих в процесі соціалізації, освіти та включення в традиції спортивних шкіл.

Важливими компонентами реалізації феноменів спорту є також пошук і фіксація як універсальних, так і унікальних тілесних аспектів і особливостей різних спортивних практик, які можуть скласти основу для позитивних оцінок і їх градацій.

В результаті аналізу соціокультурної і антропологічної ролі тілесності в спорті автор приходиться до того висновку, що тілесність корелятивна духовним підставам існування людини і є необхідним предметом соціокультурних практик тілесного задоволення, одержуваного від непрагматического змагального подолання кордонів індивідуального і колективного існування. Це виділяється в якості спеціальної діяльності саме у сфері спорту.

Розглянувши еволюцію ролі спорту в житті суспільства, виділивши особливості сучасного етапу, які полягають в інституціоналізації спортивного життя, наявності власної інтернаціональної ідеології спорту були виявлені негативні і конфліктогенні явища, пов'язані зі спортом. Встановлено, що спорт має високий потенціал для нівелювання соціальних конфліктів і міжнаціональної роз'єднаності, при цьому часто (в результаті неправильного тлумачення змісту спорту) спорт виступає в ролі каталізатора даних процесів.

2.2. Моральні питання філософії спорту

В даний час, в силу комерціалізації спорту, відбулася переорієнтація поняття цінності на «ціну». Разом з тим спорт завжди мав яскраво виражену моральну санкцію. Людина-спортсмен не тільки переживає за інших людей, думає про їхнє благополуччя, а в кінцевому рахунку відповідає за духовне

благополуччя всього суспільства. Категорія «цінності» розкриває в даному відношенні один з істотних моментів універсальної, культурної діяльності людей.

У філософських дослідженнях спорту завжди проходить думка про необхідність освіти, яка б охопила всю людину - її духовні та фізичні сили. Тільки в цьому випадку людина може утвердитися в світі як природна, суспільна істота, що володіє яскравими індивідуальними якостями. Взаємозв'язок морального, духовного, фізичного утворень означає врівноваженість всіх сил людини.

Фізична освіта є тут складовою частиною освіти людини в цілому. Таким чином, соціально-філософське осмислення фізичної освіти і спорту передбачає розгляд людини в трьох іпостасях:

- людина як твір природи;
- твір суспільства;
- твір самого себе.

В цьому образі людини на перший план висуваються її природний характер, зв'язок з суспільством і індивідуальність. Ціннісний зміст спорту в даному контексті слід розглядати як подолання людиною своєї грубої, тваринної природи, коли вона своїми власними силами створює свою особистість, а кінцеву мету бачить в досягненні морального стану, що піднімає людину до рівня свободи, звільняючи його від пут емпіричних потягів і пристрастей, яким він підкоряється, перебуваючи як в природному, так і в громадському стані.

Соціальна функція спорту вимагає теоретичного осмислення самої категорії «цінність». Розгляд становлення ціннісної свідомості суб'єкта, зайнятого фізкультурної та спортивною діяльністю, дозволяє виділити ті моменти, які мають загальне значення, і за явищем цінності виявити її фундаментальні структури.

По-перше, цінність за своїм соціально-онтологічним статусом є суспільним відношенням, і як таке вона не може бути зведена ні до предмету об'єктивного світу, ні до якоїсь духовної освіти.

По-друге, на рівні явища феномен ціннісних відносин виникає завдяки ефекту проблематичності.

По-третє, в свідомості суб'єкта цей ефект породжує ціннісне уявлення, в якому цінність протиставлена реальності і в певній мірі протилежна їй. Далі виникає необхідність розглянути структуру ціннісних відношень.

Потрібно визначити, що саме в зовнішньому явищі, предметі робить його елементом ціннісного ставлення, якщо ні сам по собі предмет, ні властиві йому об'єктивні характеристики ще не роблять його цінністю. Соціальна філософія не має в своєму апараті терміну, який відображав би те, що перетворює предмет в елемент ціннісного ставлення. У цьому питанні можна зробити посилення на поняття, введене словацьким дослідником В. Брожек - «ціннісна предметність» [9, с. 45].

Ціннісна предметність - це потенційна цінність, цінність в потенції, в можливості, але аж ніяк не сама цінність. Ціннісна предметність - є об'єктивною основою цінності і її передумова. Цінність об'єктивна, але не матеріальна.

Аксіологічний погляд на світ виникає лише з появою рефлексуючого суб'єкта, джерелом рефлексії якого виступають його очікування і вимоги, що пред'являються цьому світу. В результаті такого ставлення світ подвоюється: поряд з об'єктивною реальністю існує і її ціннісне сприйняття.

По-перше, виникнення аксіології - науки про цінності - пов'язано з руйнуванням старої аристократичної школи цінностей, заснованої на звичці та авторитеті. Загальна теорія цінностей розглядається як необхідна для людини, через яку вона зможе пізнати саму себе, свої найглибші цілі і прагнення. І це знання виявиться для неї не менш звільняючим, ніж знання законів природи. По-друге, в якості необхідного ідеалу завжди розглядається «реальність», тобто

існуючі інтереси, існуючі речі. По-третє, єдиним джерелом цінностей є інтерес: речі є цінними остільки, оскільки вони бажані.

Характер цінностей і їх зміна завжди залежать від характеру і зміни інтересів. Всі характеристики, що відносяться до інтересу, можуть бути застосовні і до цінностей. Інтерес часто переходить з одного об'єкта на інший, який супроводжує суб'єкта в досвіді. Досвід виступає як причина диференціації, інтеграції інтересів і відповідних їм цінностей.

Властивості людини, що виникають в її відносинах зі світом, стають не тільки об'єктивними фактами, а й цінностями у міру того, як вони усвідомлюються як значущі для людського роду. Процедура оцінки цих властивостей призводить до формування суб'єктивних цінностей - певних абстракцій свідомості. Таким чином, проблема «Особистість, як цінність» має, принаймні, дві сторони:

- яким чином у відношеннях «світ - людина» складається особистість як об'єктивна цінність?

- друга - як складається сфера суб'єктивних цінностей?

Людство в ролі суб'єкта оцінки виступає в будь-яку епоху в двох глобальних значеннях:

- як людський рід взагалі;
- як його конкретна історична форма.

Вони задають наявність двох типів ціннісних моделей. Першу, абсолютну (використовуючи термінологію І. Канта), можна визначити як категоричну модель особистості, домінантою якої виступає ідея людства (Людини) як цілі. Категорична модель знаходить форму спонукально-морального ідеалу.

Другу, відносну модель, можна визначити як модель гіпотетичну, яка складається під впливом конкретних потреб і можливостей громадської практики. Ця проміжна мета - засіб на шляху до абсолютно повного саморозкриття людської суб'єктивності. Гіпотетична модель часто отримує форму нормативних кодексів.

Емпірично цінність проявляється, перш за все, як прагнення суб'єкта до предмету своєї потреби, корисність, необхідність якого попередньо встановлена в оцінці. При цьому на рівні явища ціннісне відношення фіксується в двох основних моментах:

- ціннісні уявлення суб'єкта, що існують у вигляді понять, норм, ідеалів, за допомогою яких здійснюється оцінка;
- зовнішній предмет, явище об'єктивної дійсності, яке виступає об'єктом прагнень суб'єкта, оскільки має деякі корисні властивості.

На даній основі і виникає специфічна логіка ціннісної свідомості: чим актуальнішою стає потреба, тим вище ціннісний статус даного предмета. На цьому рівні цінність і ціннісне відношення виступають як щось безпосередньо дане в досвіді і фіксуються зазвичай в термінах, що виражають переваги. Спроби виявити природу цих явищ, які не виходять за межі ціннісних феноменів, неминуче породжують тенденцію до абсолютизації одного з цих елементів, відомості явища цінності або до предметного світу, або до світу ідеальних духовних цінностей. Спочатку в сферу «Предметних цінностей» включався тільки зовнішній людині світ об'єктів, пізніше – сама людина як частина цього світу.

Аналіз соціально-філософських інтерпретацій категорії «цінність» дозволяє зробити наступний висновок - схематично структура ціннісного ставлення може бути представлена у вигляді комплексу взаємопов'язаних елементів:

- ціннісна предметність як властивість громадського предмета, як об'єктивна основа і передумова цінності;
- актуальна потреба діяльного суб'єкта, що розуміється як необхідна відповідність між нормативним протіканням життєвого процесу і конкретною мірою наявних умов, які переживаються суб'єктом як стан незадоволеності, потреби;

- цінність як елемент людської діяльності, як момент протиставлення дійсності і ідеалу (належного);

- оцінка як завершення ціннісного ставлення, в якій конститується цінність, будучи вираженою в різних ціннісних еквівалентах (поняттях, судженнях, ідеалах і т. ін.).

Таким чином, кажучи про поняття «цінність», можна розрізняти два її основних значення:

- цінності в системі об'єктивно існуючих предметів, ідей, властивостей матеріальних і духовних продуктів і т. ін., в суті яких полягає атрибут цінності, і яка існує незалежно від суб'єктивних оцінок людей;

- цінності в сенсі значущості (конкретної цінності або системи цінностей) для індивіда.

Твердження про те, що щось представляє для кого-небудь цінність, можна розуміти в трьох значеннях:

- цінністю можна називати якість речей, до виробництва яких спрямовані наші зусилля або які задовольняють наші потреби;

- цінностями можна вважати позитивно оцінювані з наших позицій об'єкти;

- під цінністю можна розуміти також критерій, на основі якого різні об'єкти підлягають оцінці [14, с. 103].

Соціально-філософська теорія, в якій присутня аксіологічна проблематика, не повинна випускати з уваги ту обставину, що вона завжди оперує такими цінностями, за якими приховані складні ціннісні утворення. Приблизно з середини 60-х рр. ХХ ст. в соціально-філософських підходах до вивчення матеріальної і духовної життєдіяльності людей почала розроблятися аксіологічна проблематика: ціннісне ставлення людей і соціумів до об'єктивної дійсності. Першою книгою, присвяченою цьому питанню, була робота В. П. Тугаринова «Про цінності життя і культури» [46, с. 15-16].

Якщо віднести поняття цінності до об'єктів або предметів, виникає питання: чи вважати цінностями конкретно значущі для суб'єкта і задовольняючі його потреби предмети з оточення, або ж закріпити це поняття за особливими абстрактними сутностями.

Дж Дьюї, Р.Б. Перрі та деякі інші автори в своїх роботах називають цінностями все те, що служить реалізації потреб і інтересів [46, с. 763-764]. З цього ж розуміння виходить класичне визначення соціальної цінності в соціально-філософському контексті У. Томаса і Ф. Знанецького: «... будь-який факт, маючий доступний членам якоїсь соціальної групи емпіричний зміст і значення, виходячи з яких він є або може стати об'єктом діяльності» [45, с. 343].

У соціальній філософії, основна увага якої спрямована на соціально значущі факти, таке позитивістське розуміння є досить поширеним [48].

Зокрема, можна припустити, що існують дві принципово різні форми організації соціально корисної діяльності індивіда. Ці форми різняться своїми соціальними механізмами, а також вмістом відбитих в психіці людини (за допомогою емоційних і раціональних оцінок) цінностей. З точки зору представленості соціальних цінностей в душевному світі суб'єкта, дві згадані форми спонукання його до соціально корисної діяльності можна розрізняти як пряму і непряму.

У разі прямого спонукання, потреби і блага інших людей і соціальних груп відображаються в психіці людини в тих же емоційно-оцінних формах, які характерні для відображення нею своїх власних цінностей. У цьому випадку образ чужого блага чи чужої потреби супроводжується у суб'єкта переживаннями власного задоволення або страждання. Людина не тільки переживає за інших людей, але і думає про їх благополуччя. Категорія «цінності» тут розкриває, на наш погляд, один з істотних моментів універсальної взаємозалежності явищ, а саме момент значущості одного явища для буття іншого.

Однак сьогодні в силу комерціалізації спорту відбулася переорієнтація поняття цінності на «ціну». Разом з тим спорт завжди мав яскраво виражену моральну санкцію. Але в даний час все частіше звертає на себе увагу протиріччя між реальною орієнтацією спортсменів і учасників олімпійського руху на прагматичні цілі і тими цінностями, які здавна проголошує олімпійська філософія. Сучасний спорт, як феномен культури, що з'явився в середині XIX ст., є продуктом капіталістичного суспільства, товарного виробництва, де відносини людей нагадують відносини між товарами. внаслідок комерціалізації спорту даний соціальний інститут все в більшій мірі стає сферою шоу-бізнесу; на перший план в даний час висуваються чинники популярності і видовищності.

Спорт як гуманістичне розвиток особистості - це відображення у внутрішньому світі людини всієї сукупності різноманіття відносин, звернених до світу природи, суспільства, людини, яка культивує певні ідеали краси, гідності, самоцінності, смислові способи буття, зафіксовані переживаннями спортивних дій. В основі спорту як гуманістичної основи розвитку особистості - загальнолюдські цінності і потреби, звернені до волі, моральним нормам, фізичному та духовному здоров'ю людини, актуалізація тих цінностей спортивного буття, які народжують захоплення, зміцнюють здорові сили людини, культивують спортивні ідеали і норми. Спорт як гуманістична основа людського буття вказує на культурне, суспільне або особистісне значення спортивних явищ і фактів, які оцінюються з точки зору добра і зла, справедливості і несправедливості, моралі і антиморалі, сублимації і трансгресії (виходу за межі себе, за межі можливого). У зв'язку з цим спортивні цінності виконують роль аксіологічного підстави потреб та інтересів, переживань і цілей, планів і способів реалізації спортивних цінностей. Спорт як гуманістична основа розвитку особистості відображає внутрішній стан буття людини, яке є формою відображення існування нації, взаємозв'язку індивідуального і вселюдського. У той же час спорт є важливою платформою комунікації людей і

важливою частиною життя більшості людей. Спортивні цінності, які продукуються розвитком спорту, - це продукти матеріальної, фізичної і духовної діяльності, цінності яких не зменшуються і не знищуються внаслідок їх вживання, а все більше зростають в умовах глобалізації [6, с. 322].

У зв'язку зі змінами, які відбулися в сучасному світі спорту за останні десятиліття, виникає закономірно питання: як можуть відобразитися сучасні зміни глобального і регіонального вимірів в світі на феномені спорту? Перш за все, слід зазначити, що в новій ситуації ринку і комерціалізації спорту мова йде не про зміну основних ідеалів і цінностей спорту. На нашу думку, спорт повинен культивувати ідеали спорту, етики, культури і виховання, базуватися на цінностях того культурно-спортивного способу життя, який йде від менталітету і традицій нації, яка отримує радість і захват від досягнення спортивних успіхів, виховних цінностей доброго прикладу, поваги і самоповаги до загальним етичним і моральним принципам. Гасла і заклики в спортивній діяльності повинні відповідати принципам морального поведінки нації в спорті і виключати гасла і заклики типу «перемога за всяку ціну». У той же час, спорт є фундамент трудового і морального виховання людини, є основою цілеспрямованості, комплексу вольових прагнень, морально-етичних принципів. Головними факторами спортивного успіху є:

- природа людини і його біологічні нахили;
- працьовитість спортсмена, наполегливість в досягненні мети, завзятість на тренуваннях і на спортивних змаганнях;
- психологічна налаштованість на перемогу, яка детермінується зверху (незрозумілий джерело сили), тобто ті психологічні можливості людини, які керують людським організмом [61, р. 91].

У зв'язку з цим велику роль відіграють:

- мотивація спортсмена як один з найголовніших чинників в досягненні спортивної мети. Однак не слід вважати, що чим вище мотивація спортсмена, тим результати його вище. Нагорода є стимулом, а уявлення про неї є

мотивація, однак надзвичайно висока мотивація підвищує почуття тривоги, неспокою, швидкості реакції;

- психологічне забезпечення виступає вирішальним фактором у досягненні успіху, тому необхідна тісна співпраця лікаря, психолога і тренера, які забезпечують створення умов для гідного психоемоційного клімату в колективі, ефективну психодіагностику, що сприяє вибору оптимального стилю діяльності спортсмена з урахуванням типології нервової системи, особистісних особливостей спортсмена ; для початку слід навчити спортсмена мистецтву самоконтролю і саморегуляції, свідомого управління собою на всіх етапах спортивної діяльності;

- слід уникати в спортивній діяльності агресії (англ. Aggression) - дії, яке націлене на нанесення фізичних чи моральних збитків людині, аж до його фізичного знищення, детерміноване негативними емоціями і підходом до ведення спортивного змагання.

У філософії спорту існує ряд концепцій агресії:

- теорія інстинкту, яка розглядає агресивну поведінку як «врожене» (З. Фрейд);
- теорія фрустрації-агресії (Доллард);
- теорії зміщеною агресії (Міллер);
- когнітивна модель, яка висуває в центр емоційні і когнітивні процеси, що знаходяться в основі цього типу поведінки;
- теорія агресії як соціального явища, а саме форми поведінки [35].

Відповідно до даних американських спортивних психологів, до особистісним рисам спортсмена відноситься саме високий рівень агресивності, який знаходиться під контролем у спортсменів тільки високого класу, високий рівень мотивації, самоконтроль, сенситивність, активність в подоланні перешкод. В цілому особистісні особливості, як і типологічні, слід враховувати в індивідуалізації спорту та спортивної діяльності [18, с. 54].

Сама філософія олімпійського руху в умовах цивілізації сьогодні переживає свою кризу, який породжує ряд проблем, що йдуть врозрід з великими ідеалами спорту, з гуманістичною символікою Олімпійських ігор, красою їх відкриття, ставленням до Олімпійських ігор. Має місце суперечність між реальною орієнтацією учасників олімпійського руху на прагматичні цінності і тими гуманістичними ідеалами і цінностями, які проголошує олімпійська філософія. Згідно О. Груп, ці ідеали слід звести до наступних характеристик, які відображаються в гуманістичній теорії спорту:

- концепція гармонійного розвитку особистості;
- можливість удосконалення особистості на шляху до досягнення високих спортивних результатів;
- дотримання принципу самодисципліни і самоконтролю;
- етичний кодекс спортсмена;
- формування спортивної еліти країни.

У той же час, практично ці ідеали все рідше використовуються в Олімпійському спорті, так як:

- удосконалення особистості не розцінюється як ідеал на Олімпійських іграх;
- все рідше зустрічається орієнтація на гармонійний розвиток особистості;
- не багато спортсменів є прихильниками фізичного, інтелектуального і духовного розвитку особистості.

У цій ситуації вчені звертають увагу на те, що слід формувати оновлену концепцію Олімпійського руху, яка б враховувала всі тенденції глобального розвитку цивілізації, ставлять питання про «нової філософії олімпізму» і про роль спорту в сучасному світі в цілому. Тим більше, що соціокультурна ідея філософії спорту акцентує увагу на ослабленні гуманістичної орієнтації олімпійського руху, відмову від раніше проголошених цінностей.

Деякі вчені вважають, що сьогодні неможливо виконати принцип «вимоги універсальності», який був раніше пов'язаний з очікуванням ідеалу

досягнення гармонійної і розвиненої особистості та здійснення цього ідеалу - з'єднання розумових, фізичних і моральних норм і принципів. Було висунуто думку про те, що морально-етичне начало вже не є керівним принципом в олімпійському русі, яке на перший план висуває прагматичні концепції, що стали в ХХІ столітті симбіозом спорту і бізнесу в глобальному масштабі.

Тому в сучасних умовах слід посилювати гуманістичну спрямованість олімпійської філософії спорту, більш чітко визначати гуманістичні цілі і пріоритети. Адже неодноразово ставилося питання навіть про зміну девізу олімпійського руху «Citius. Altius. Fortius», оскільки він формує у спортсменів бажання домогтися перемоги за всяку ціну - часто шляхом порушення стану здоров'я або морально-етичних принципів.

Можна сказати, що залежність розвитку спорту від об'єктивних етичних чинників стає все вагомішим з розвитком спортивного руху, з плюралізацією форм і практик спорту.

В цілому до об'єктивних чинників, що безпосередньо впливають на розвиток етичного спортивного дискурсу, відносяться як внутрішньо-спортивні фактори (обставини, які є системними елементами функціонування і розвитку сучасного спорту), так і зовнішні для спорту фактори, на які не поширюється вплив зсередини спортивного співтовариства.

Внутрішньо-спортивні фактори, перш за все, визначаються способом організації спортивного суперництва. Форма такої організації значно впливає на ціннісні орієнтації спортсменів і тренерів, сприйняття глядачами гри, поведінкові та соціальні наслідки про-ведення відкритих для суспільства змагань. Аналіз прикладів організації великих міжнародних спортивних змагань показав, що найбільш поширений спосіб суперництва, який використовується в організації гри, є системним і неодмінно повинен володіти набором нижчеперелічених особливостей:

- Програма змагань вибудована відповідно до суворої спеціалізації учасників в різних видах спорту або в декількох, які передбачають, однак, прояв виключно однопланових якостей спортсмена.

- Суддівська робота зводиться до встановлення на майданчику умов, що сприяють гострого суперництва, конкуренції спортсменів. Градація результатів при цьому проводиться навіть з урахуванням найменших переваг і недоліків кінцевих результатів учасників. Практика суддівства не припускає оцінку ніяких моральних показників учасників інакше як з точки зору відповідності або невідповідності їх дій правилам гри. Традиційно офіційного заохочення заслуговують спортсмени і команди, які продемонстрували перші три результати.

- Дроблення учасників змагань відповідно до об'єктивних фізіологічних особливостей - статі, віку, задокументованим здібностям і спортивним кваліфікацій. Змагання для кожної з цих груп проводяться окремо.

- Команди, представлені в змаганнях, в залежності від рівня змагань, виступають в якості представників держави, регіону, міста, підприємства, навчального закладу і т. ін.

- Жорстко регламентовані технічні параметри предметів, які застосовуються в ході змагань, а також регламент їх використання.

На сьогоднішній день це найбільш поширена система організації спортивних заходів, що використовується, зокрема, на Олімпійських іграх, чемпіонатах світу, Всесвітніх юнацьких іграх і т. ін. Не дивлячись на різноманітність всіляких спортивних подій, всі перераховані вище принципи неухильно дотримуються організаторами. Ряд суспільно важливих завдань може бути успішно вирішене завдяки подібній спортивній традиції. Це - створення в спортивному середовищі постійного прагнення до самовдосконалення, до вивчення граничних здібностей людського тіла і людської психіки, постійне поліпшення спортивних результатів, а також - формування іміджу спорту як суми позитивно впливають на особистість

практик. Таким чином, досить жорстка система правил допомагає реалізувати гуманістичні ідеали концепції сталого розвитку і культури світу, демонструючи справедливість, підкріплену взаємною домовленістю, згодою, толерантністю і взаємоповагою.

Однак практика показує, що реалізація подібних принципів тягне за собою трансформацію спортивної аудиторії. Професійне суспільство спортсменів і тренерів, відчуваючи постійний тиск з боку формального кодексу взаємин на майданчику змагання, набувають психологічних імунітет до дотримання всіх необхідних для легітимної гри факторів. Соціологічні дослідження довели, що професійні спортсмени з метою досягнення найкращих результатів часто готові знехтувати принципами «Фейр плей», готові оскаржувати дії суддів і йти на різні технічні та тактичні прийоми в обхід регламенту змагань. В цей же час глядачі спортивних подій, а також рядові спортсмени любителі, практикуючи «спорт для всіх» більш вимогливі як до себе, так і до професіоналів, від яких чекають чесних результатів. У зв'язку зі сформованим станом справ, спортивна еліта шукає шляхи модернізації організації спортивних змагань, пошуки ведуться в площині соціокультурної мотиваційної діяльності.

Ще одним незаперечним фактором, який швидше негативно впливає на спортивний дискурс є процес позначений К. Хейн як «тоталізація національних спортивних систем». Іншими словами, на сьогоднішній день спортивні досягнення окремих атлетів не можна назвати цілком особистими заслугами; в роботі над результатами спортсменів задіяні практично всі сили суспільства - спортивна наука, складна інфраструктура і система освіти, які існують тільки завдяки зусиллям держави і соціуму.

Як підсумок справжнього розгляду можна зробити той висновок, що тілесність в спорті отримує соціальне визнання в рамках наявних систем цінностей, які є історично мінливими; при цьому технічно можливі зміни

тілесності легітимізуються при необхідних обмеженнях з боку зовні соціально прийняттого (морального) і внутрішньо обґрунтованого (етичного).

Тому в ХХІ столітті слід формувати нову філософію спорту в цілому, в основі якої - гармонійний розвиток особистості, фізичне і духовне здоров'я, краса і грація особистості. Гуманістичні тенденції в спорті пов'язані з формуванням краси, тілесності, здоров'я. Сьогодні, на превеликий жаль, відсутня гуманістична філософія олімпійського руху, а кризові тенденції відзначаються усіма - і політиками, і тренерами, і самими спортсменами. Сьогодні потрібна така філософія олімпійського руху, яка розкрила б духовно-моральний і гуманістичний сенс всього спортивного руху, яке базується на аксіологічних конструкти спорту. Тому саме філософський дискурс спорту спрямований на виявлення проблем спортивного руху - від вуличного до масового та олімпійського, а також облік антропологічних, аксіологічних, метафізичних, онтологічних констант буття, в основі яких гуманізм і людинолюбство.

У зв'язку з цим, так необхідно осмислення спорту як соціального, культурного, економічного феномена і багатовимірного явища. У той же час, слід зазначити, що в умовах глобалізації спорт є невід'ємною частиною глобальної культури, а поняття «великий спорт» стає невід'ємною частиною «великої політики». Спорт в сучасному світі відіграє роль впливової сили, здатної як консолідувати, так і роз'єднувати великі групи людей. Спорт в масовій свідомості людей став більше висловлювати соціальну і культурну солідарність народів [54, р. 54].

Як зазначає Н. Пеллагеша, спорт став важливим елементом культури і одним з найпоширеніших видів діяльності в європейських країнах, їм займаються постійно всі вікові категорії населення, в тому числі люди похилого віку, люди з обмеженими здібностями, діти, молодь. Більше 20% населення в перших 15 країнах-членах ЄС є членами спортивних клубів. У 700 тисячах спортивних клубів Європи спортом займаються близько 70 мільйонів чоловік.

Як найбільше соціальне рух в країнах-членах ЄС спорт пов'язаний не тільки з соціальною та культурною сферами, але і з бізнесом, наприклад, 36% світової спортивної торгівлі відбувається в ЄС. Попереду тільки США, які мають 42%. Як підкреслюється в дослідженнях і аналітичних матеріалах Єврокомісії, спорт має першорядне значення в економічному розвитку будь-якої країни, оскільки він пов'язаний зі здоров'ям нації [35, с. 186].

У спортивних клубах, школах, на групових заняттях виявляються культурні відмінності, хоча вони сприяють соціальної інтеграції. Завдяки масовому і олімпійському спорту встановлюються контакти не тільки між професійними спортсменами з різних країн, а й громадянами цих країн. Що стосується ролі професійних спортсменів, то вони, з одного боку, сприяють ідентифікації громадян з власними державами-націями, а з іншого, - мислять наднаціональну і глобальними категоріями. Участь представників різних етнічних груп в складі єдиної спортивної команди зміцнює міжетнічну солідарність і сприяє толерантності в суспільстві. Тому спорт в полікультурному суспільстві відіграє роль об'єднуючої сили, здатної згуртувати всі народи завдяки своїм гуманістичним цінностям в умовах глобалізації.

Висновки до 2 розділу.

Тілесність в спорті в філософсько-антропологічному аспекті слід розуміти як безпосередню включеність у світ, як підставу зв'язку не тільки з суспільством, а й зі світом, не тільки як наявність або зміну (культивування) людського тіла, але і як підставу втілення і реалізації спортивних подій, а також як підставу для культурної інтеграції; при цьому задоволення в спорті безпосередньо пов'язано з установою кордонів і меж присутності спортсмена, так само як і з їх подолання; в обох типах кордонів конститутивним елементом є тілесність спортсмена. Власне спортивна специфіка тілесності полягає в непрагматичному змагальному подоланні обмежень і установки нових тілесних кордонів в ситуації світу

Розглянувши еволюцію ролі спорту в житті суспільства, виділивши особливості сучасного етапу, які полягають в інституціоналізації спортивного життя, наявності власної інтернаціональної ідеології спорту були виявлені негативні і конфліктогенні явища, пов'язані зі спортом. Встановлено, що спорт має високий потенціал для нівелювання соціальних конфліктів і міжнаціональної роз'єднаності, при цьому часто спорт виступає в ролі каталізатора даних процесів.

Технічно можливі зміни тілесності в спорті обов'язково повинні бути визнані соціально в дистанції між зовні соціально прийнятним (моральним) і внутрішньо обґрунтованим (етичним).

РОЗДІЛ 3. ПРОБЛЕМИ ФІЛОСОФІЇ СУЧАСНОГО СПОРТУ

3.1. Теоретичні проблеми

В сучасній концепції філософії спорту необхідно звернути увагу на проблеми спорту, які мають місце не тільки в Україні, але і в інших країнах світу:

- комерціалізація спорту;
- його політизація і монополізація;
- девіація спорту;
- ринковий механізм здійснення спортивних заходів та діяльності;
- низький рівень державного регулювання спортивної галузі;
- недостатня фінансова підтримка з боку держави;

- необхідність вдосконалення системи взаємодії державних, комерціалізаційних і цивільних структур в спорті.

Важливою є проблема падіння розвитку дитячого, юнацького, масового спорту. Необхідно сприяти підвищенню ефективності всієї світової та національної спортивної системи, рівня розвитку сучасної спортивної науки, сучасної спортивної інфраструктури, практичної реалізації Національної доктрини спорту в Україні [18, с. 233]. Наразі, М. Ібрагімов наголошує на важливості винесення в якості предмета для наукової дискусії такої дефініції: «Філософія спорту - це навчальна дисципліна і міждисциплінарна область знання, яка розкриває зміст ідеалів спорту і фізичної культури, а також досліджує специфіку їх втілення в цивілізаційний простір як культурно-історичних феноменів» [18, с. 235].

Теоретичні аспекти філософії сучасного спорту, в яких досліджуються природа, походження і розвиток цінностей у ставленні людини до світу, належать до сфери аксіології (вчення про цінності). Відповідно до загальної теорії цінностей, будь-яка цінність визначається значимістю або змістом того чи іншого явища культури, суспільства, спорту. Постійна внутрішня активність людської природи призводить до того, що виникає потреба займатися спортом, зміцнювати здоров'я, мріяти, вигадувати, жити внутрішнім духовним життям. Це життя стає не тільки обслуговуючим спортивну діяльність у вигляді надання певного роду послуг (маркетинг спортивних послуг), але і самоцінністю людини, його іманентною сутністю, що проявляється в тих чи інших видах спорту.

Тому спортивне життя - це одна з форм емоційної, інтелектуальної і чуттєвої діяльності, завдяки якій формується спортивна свідомість і самосвідомість суб'єкта дії, які на даний момент є майже не дослідженими.

Суб'єктами спортивної діяльності можуть бути не тільки окремі індивіди, а й цілі співтовариства, які в цілому культивують спортивний дух нації і її

пріоритети. Спортивне життя суспільства можна розділити умовно на такі категорії:

- спортивна діяльність;
- спортивне виробництво;
- спортивна культура;
- спортивна свідомість і самосвідомість;
- спортивна матеріальна культура.

В цілому спортивна діяльність, яка спрямована на культивування фізичного і духовного здоров'я як окремої людини, так і всієї нації, закріплюється успіхами спортивних змагань [7, с. 186]. В зв'язку з цим спорт як гуманістична основа розвитку особистості надає сенс індивідуального буття. Саме тому спорт трансформується в ті чи інші види спортивної практики буття людини і виступає елементом самого життєвого процесу індивіда, взаємозв'язку духовного і матеріального, особистісного та суспільного. Сутнісний зв'язок спорту і духовності може розглядатися як опосередковане начало між інтелектом і інстинктом, переживанням людини свого ставлення до світу спорту і суспільства. Спорт, в результаті, призводить до смислової гармонії, сполучаючи образи світу з моральними законами особистості. У духовно-екзистенційному сенсі спорт - це гармонія душі з індивідуальним внутрішнім світом, реалізація принципів духовності в спортивній діяльності.

Спорт як гуманістична основа розвитку особистості вкорінена в самому образі особистості, це єдність фізичного і духовного елементів людської діяльності, в якому основне місце займають спортивні (фізичні) доміанти культури, моральні складові, які в цілому призводять до спортивного прогресу як особистості, так і всього суспільства. Кожна людина повинна усвідомити тілесність свого фізичного буття, яке є основою духовності, щоб існування і діяльність людини збігалися і набували сенсу, який складається з цінностей фізичних і духовних. Спортивний розвиток людини і суспільства залежить як від самої людини, так і від тих соціокультурних умов суспільства, в яких вона

існує, від її здатності до саморегуляції своєї діяльності, від розкріпачення своїх сутнісних сил, від потенційних можливостей бути собою [4, с. 135].

Спорт визнаний в науковій спільноті як гуманістична основа розвитку особистості - це основа самореалізації і спосіб самобудування, вільний вибір видів спортивного буття, вищий рівень саморегуляції всіх потенційних здібностей людини, самостворюючий фактор того соціокультурного співтовариства, до якого належить спортсмен. Спорт як реальність буття кристалізується в свідомості людини і її самосвідомості, виявляє ту сукупність фізичних можливостей, яка повинна бути розкрита спортсменом і спрямована на виявлення його спортивної індивідуальності.

Тому спорт виступає формою самореалізації і самовизначення особистості в тих чи інших видах спортивних змагань, в процесі яких відбувається становлення індивідуальності та основоположних якостей особистості. Спорт - це спосіб буття людини, наповненого духом. Дух - стан активності, яка представляє собою семантичне поле як сукупність предметних одиниць спортивної культури індивіда, об'єднаних спільністю значень, які не можуть бути розчиненими в стихії загального, а являють собою предметну, понятійну і функціональну тотожність процесів і явищ, які визначаються духом.

3.2. Практичні проблеми

Досліджуючи практичні аспекти філософії сучасного спорту, слід підкреслити, що в середовищі спорту розвиваються деструктивні явища і проблеми, що полягають в протиріччі між реальною орієнтацією учасників спортивного руху на прагматичні цінності і тими гуманістичними ідеалами і цінностями, які проголошує філософія спорту. Ці ідеали, як зазначає відомий німецький вчений О. Груп, «можна звести до наступних п'яти моментів:

- концепція гармонійного розвитку особистості;

- можливість самовдосконалення на шляху до вищих спортивних досягнень;
- принцип аматорства як прояв самодисципліни і відмова від матеріальної вигоди;
- етичний кодекс спорту;
- формування спортивної еліти».

Практично ці ідеали зводяться до концепції єдності фізичного, інтелектуального і духовного розвитку особистості, яка все рідше реалізується в спорті, оскільки самовдосконалення вже не розцінюється вище перемоги на Олімпійських іграх; рідко зустрічається орієнтація на гармонійний розвиток. Тому актуальним стає питання - скільки в сучасному спорті знайдеться прихильників принципу єдності фізичного, інтелектуального і духовного розвитку особистості. У цій ситуації багато вчених і громадських діячів звертають увагу на все більш зростаючу «потребу в оновленій філософії спорту, в новому формулюванні філософської основи спортивного руху», ставлять питання про необхідність розробки «нової філософії олімпізму». Слід навести слова С. Ердема, члена МОК, президента НОК Туреччини: «... потребує переосмислення і сама концепція олімпізму, та й сама роль спорту в сучасному світі в цілому». Цікавими в цьому сенсі є ідеї Мирослава Миліка, який отримав релігійно-філософську освіту. Він розглядає зміст і розвиток спорту з позицій неотомізму, беручи за вихідні пояснювальні принципи погляди на співвідношення духовного і тілесного Фоми Аквінського.

Однією з центральних категорій, що характеризують сутність спорту, у Миліка є «справність» (*sprawnosc*), під якою розуміється відповідність чого-небудь, кого-небудь (але перш за все, звичайно, людини) своїй природі або функції. Оскільки вживане Фоною Аквінським латинське «*habitus*» не відповідає в повному обсязі значенню польського «*sprawnosc*», Милік виділяє два сенси поняття «справність»: широке і вузьке. У широкому сенсі це поняття означає функціональність, відповідність, придатність, і може бути застосовано

до речей і тварин. В цьому ж значенні воно застосовується і для характеристики тіла людини, його фізичних тілесних можливостей і здібностей. Що ж стосується самої людини, то до нього може бути застосовано лише вузьке розуміння справності - як повне підпорядкування функціональних структур духу, розуму і волі. Іншими словами, вузький зміст поняття «справність» - це справність духа, що працює в тілі і за допомогою тіла. Саме духовна справність, спрямовуюча і організуюча фізичну, і становить сутність і зміст фізичної культури. Спеціальні розділи книги М. Миліка присвячені етичним підставам спорту, які він розглядає з точки зору кінцевих цілей людини в світі католицького вчення. З цих же позицій трактується питання про свободу людського вибору і свободу людської волі, які досить чітко виражають свою сутність і структуру в сфері спортивної діяльності [69, р. 128; 62, р. 109]. У збірнику «Спорт, духовність, культура» професора В.І. Столярова розміщені переклади деяких ключових розділів з книг Мирослава Миліка [41, с. 148-149].

Висновки до 3 розділу

Таким чином, можна зробити висновок, що філософія сучасного спорту в глобальному вимірі - це дуже молодий, але перспективний філософський напрямок, яке включає багато проблем сфери спорту:

- становлення і розвиток олімпійського руху в умовах глобалізації;
- спорт як головна субстанція самореалізації особистості;
- формування концепції сучасного спорту як системи ціннісних орієнтацій молоді в умовах глобалізації;
- спорт як знаково-символічна і комунікативна система;
- людиновимірне спорту як реалізація родової сутності людини;
- екзистенційні основи спорту в реалізації трансценденції і свободи.

У зв'язку з вищевикладеним можна сказати, що філософія спорту - це найперспективніший напрямок, в якому поєднуються інтереси особистості і

суспільства, особистості і організацій, особистості і особистості, особистості і навколишнього середовища, особистості і соціуму, особистості і держави.

ВИСНОВКИ

Спортивна культура є невід'ємною складовою сучасного суспільного і культурного життя. Її вплив на самовизначення і саморозуміння людини значно посилюється через розвиток інформаційних технологій і притаманних їм антропотехнік. Усе це актуалізує розгляд «філософії спорту» у філософсько-антропологічній площині через тілесні практики. Такий погляд на проблему дозволяє розсунути горизонти осягнення світу спорту і здійснити

концептуалізацію його культурних репрезентацій на макрорівні теоретичної рефлексії.

Використання філософсько-антропологічного підходу має значний науковий потенціал у дослідженні проблематики спортивної галузі. Такий підхід дозволяє виявити її людино-творчий потенціал, який відповідає запитам активного і мобільного суспільства.

Розв'язання окресленого кола проблем належить до числа актуальних завдань сучасної філософської антропології, що виступає методологічною основою міждисциплінарних досліджень соціокультурних синтезів, до яких належить «філософія спорту». Культурно-антропологічний статус спортивної галузі та шляхів її гуманізації буде сприяти ствердженню європейських еталонів спортивної культури та культури свободи в Україні.

Таким чином, можна зробити висновок, що філософія сучасного спорту в глобальному вимірі - це дуже молодий, але перспективний філософський напрямок, який включає багато проблем сфери спорту:

- становлення і розвиток олімпійського руху в умовах глобалізації;
- спорт як головна субстанція самореалізації особистості;
- формування концепції сучасного спорту як системи ціннісних орієнтацій молоді в умовах глобалізації;
- спорт як знаково-символічна і комунікативна система;
- людиновимірне спорту як реалізація родової сутності людини;
- екзистенційні основи спорту в реалізації трансценденції і свободи.

Комплексне філософське осмислення спортивної проблематики лежить в площині зіставлення досвіду різних галузей філософського знання з узагальненням спортивної практики, підпорядкованої різних смисловим доктринам. Такі спортивні рухи, як олімпізм, спартіанство і ін. виробили значну кількість смислів, які системно пов'язані з тілесними практиками. Дані смисли складають комплексний об'єкт філософського дослідження завдяки

своїй актуалізованій цілісності: гібридності матеріального, природного, тілесного і філософського, етичного і естетичного начал.

Некласичний концепт «тілесність» серед іншого висловлює подієвий актуальний аспект безпосередньої присутності людини в світі, реалізації, здійснення і втілення присутності людини в світі. При цьому тіло як межа створює зовнішні і внутрішні розрізнення в ситуації присутності, а в якості безперервно триває підстави події тіло створює зв'язок станів події.

У зв'язку з вищевикладеним можна сказати, що філософія спорту - це найперспективніший напрямок, в якому поєднуються інтереси особистості і суспільства, особистості і організацій, особистості і особистості, особистості і навколишнього середовища, особистості і соціуму, особистості і держави.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ І ДЖЕРЕЛ

1. Андрєєва О. В. Теоретико-методологічні засади рекреаційної діяльності різних груп населення : автореф. дис. ... д-ра наук з фіз. виховання і спорту : [спец.] 24.00.02 "Фізична культура, фізичне виховання різних груп населення" / Андрєєва Олена Валеріївна ; Національний університет фізичного виховання і спорту України. - Київ, 2014. - 48 с.

2. Бацунов С. М. Спорт як соціокультурний феномен.- Дисертація канд. філос. наук: 09.00.03, Класич. приват. ун-т. - Запоріжжя, 2012.- 200 с.
3. Бельский В.Ю., Титов П.Б. Философия спорта и концепт телесности. Антропологический аспект // Вестник Московского университета МВД России. – 2014.
4. Білогур В.Є. Філософія спорту як новий науковий напрямок і нова навчальна дисципліна // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2013. – Вип. 54. – С. 138–154.
5. Білогур В.Є. Філософія сучасного спорту як сублімативного вираження індивідуальної і соціальної життєдіяльності людини // Гілея: науковий вісник:[зб. наук. пр.]/ – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип. 73. – С. 220–223.
6. Білогур В.Є. Формування концепції сучасного спорту як системи ціннісних орієнтацій молоді в умовах глобалізації // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип 75. – С. 322–325.
7. Білогур В.Є. Екзистенційні засади спорту як реалізації трансценденції і свободи // Гілея: науковий вісник: [зб. наук. пр.]. – К.: Вид-во УАН ТОВ «НВП» «ВІР», 2013. – Вип. 77. – С. 185–190.
8. Білогур В.Є. Спорт як знаково-символічна і комунікативна система в контексті соціогуманітарного дискурсу // Гуманітарний вісник Запорізької державної інженерної академії: [зб. наук. пр.]. – Запоріжжя: Вид-во ЗДІА, 2013. – Вип. 55. – С. 33–44.
9. Брожик В. Марксистская теория оценки / В. Брожик. – М., 1982. – С. 45.
10. Вульф К. Антропология: История, культура, философия / Кристоф Вульф / Пер. с нем. г. Хайдаровой. — СПб.: Изд-во С.-Петербур. ун-та, 212. - 213 с.

11. Головин И.Ю. Философия спорта и физической культуры: История становления и актуальные проблемы // V Международная научно-практическая конференция, Технологический институт (филиал) ДГТУ в г. Азове. - 20-21 апреля 2018 г. – С. 374-376.

12. Гомілко О. Метафізика тілесності: концепт тіла у філософському дискурсі. - К.: Наук. думка, 2001. - 340 с.

13. Григор'єв В. Соціально-філософська парадигма фізичної культури і спорту України в контексті філософського дискурсу // Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 2007. - № 4. - С. 108-111.

14. Гудечек Я. Ценностная ориентация личности / Я. Гудечек // Психология личности в социалистическом обществе. – М. : Наука, 1989. – С. 101-110.

15. Гумбрехт Х.У. Похвала красоте спорта / Ханс Ульрих Гумбрехт; пер. с англ. В. Фещенко. — М.: Новое литературное обозрение, 215. — 216 с.

16. Дутчак М.В. Спорт для всіх в Україні: теорія та практика. - К. : Олімпійська література, 2009. – 279 с.

17. уляєва Н., Скокова Л. Фізкультура і спорт у структурі культурно-дозвільної діяльності населення України // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць за ред. С.С. Єрмакова. - Харків: ХХІІІ, 1999. - №16. - С. 8-12.

18. Ибрагимов М.М. Философия спорта и кризис современного физкультурно-спортивного мировоззрения // Слобожанський науково-спортивний вісник. – 2011. – № 4. – С. 229–236.

19. Ібрагімов М. «Філософія спорту»: чи буде плідною філософія на ниві спорту? // Молода спортивна наука України. – 2011. – Т. 4. – С. 48–55.

20. Ібрагімов М. М. Філософія спорту в генезі історико-культурологічних студій та вітчизняних перспектив / М. М. Ібрагімов // Філософська думка. – 2014. – № 1. – С. 97-110.

21. Кампер Д. Тела-абстракции. Антропологический четырехугольник: тело, поверхность, линия и точка / Хора, 217-218/219. с. 220-221

22. Компанієць Ю.А. Здоровий, спортивний стиль життя як умова подальшої еволюції людини // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць за ред. С.С. Єрмакова. - Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2007. - №4. - 162 с.

23. Компанієць Ю.А. Феномен тілесності у сучасному філософсько-культурологічному дискурсі // Педагогіка, психологія та медико-біологічні проблеми фізичного виховання і спорту: зб. наук. праць за ред. С.С. Єрмакова. - Харків: ХДАДМ (ХХІІІ), 2008. - № 5. - С. 63-68.

24. Компанієць Ю.А. Феномен тілесності в сучасному філософсько-культурологічному дискурсі // Педагогика, психология и медико-биологические проблемы физического воспитания и спорта. – 2009. - № 7. – С. 77-81.

25. Косяк В.А. Эпистемология человеческой телесности. - Сумы: ИТД «Университетская книга», 2002. - 362 с.

26. Кун Л. Всеобщая история физической культуры и спорта. - М.: «Радуга», 1982. - 400 с.

27. Круцевич Т. Основні напрямки вдосконалення програм фізичного виховання школярів // Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 2006. - № 4. - С.21.

28. Круцевич Т., Подлесний О. Потребово-мотиваційний підхід до управління фізичним вихованням студентів // Теорія і методика фізичного виховання і спорту, 2008. - № 2. - С.69-73.

29. Материалы круглого стола. - <http://lib.sportedu.ru/press/tpfk/2000N6/p46-55.htm>.

30. Мерло-Понти М. Феноменология восприятия / Морис Мерло-Понти; пер. с фр. под ред. И. С. Вдовиной, С. Л. Фокина. — С-Пб: «Ювента» «Наука», 223. — 224 с.

31. Мерло-Понти М. Видимое и невидимое / Морис Мерло-Понти; пер. с фр. О.Н.Шпарага. — Мн: Логвинов, 226. — 227 с.

32. Морган У. Философия спорта. Исторический и концептуальный анализ ее будущего / У. Морган. — 2006. // Логос. — №6. — С. 147 — 159.

33. Официальный сайт «Международного Философского Общества по изучению спорта» [Электронный ресурс] // The International Association for the Philosophy of Sport. Режим доступа: <http://iaps.net>

34. Павлов А.В. Феномен спорта в контексте исследования современных цивилизационных процессов / Вестник ТомГУ. Вып. № 229 / 230.

35. Пелагеша Н. Україна у смислових війнах постмодерну: трансформація української національної ідентичності в умовах глобалізації. — К.: НІСД, 2008. — 288 с.

36. Передельский, А. А. Рабочие заметки по философии спорта: методические материалы для магистрантов и аспирантов физкультурно-спортивных вузов / А. А. Передельский и др. — М.: Физическая культура, 2011. — 62 с.

37. Пригожин И., Стенгерс И. Время, хаос, квант. - М: «Прогресс». 1999. — 268 с.

38. Репин В. «Ковчег жизни» на стапелях эволюции // Новый мир, 2000. - №12. — [Электронный ресурс]. — Режим доступа: http://magazines.russ.ru.novyj_mi.2000.12.repin.ht

39. Руссо Ж.-Ж. Эмиль, или о воспитании (книги I–IV) // Хрестоматия по истории зарубежной педагогики / сост. А.И. Пискунов. — М., 1971. — 560 с.

40. Саїнчук М.М. Формування ціннісних орієнтацій в сфері фізичної культури і спорту учнів старших класів у процесі фізичного виховання: автореф. дис. ... канд. наук з физ. к-ри. — К., 2012. — 45 с.

41. Столяров В.И. Гуманистическая культурная ценность современного спорта и олимпийского движения // Спорт, духовные ценности, культура. Вып. 2: Сб. — М.: Гуманит. Центр "СпАрт" РОГАФК, 1998. — С. 141–314.

42. Столяров В.И. Философия физической культуры и спорта: Монография. В пяти книгах. Книга 1. Метафилософский анализ: философия физической культуры и спорта как особая философская дисциплина. – М.: Издательство СГУ, 2015. – 490 с.

43. Столяров В.И. Философия спорта и телесности человека: монография. В 2-х кн. – Кн. 1. Введение в мир философии спорта и телесности человека. – М.: Изд-во «Университетская книга», 2011. – 766 с.

44. Тишковська І.Г. Діалектика соціального і біологічного в побудові загальної теорії фізичної культури. – 1989.

45. Томас У. Методологические заметки (1918 г.) // Американская социологическая мысль: тексты / У. Томас, Ф. Знанецкий ; под ред. В. И. Добренькова. – М. : Изд-во МГУ, 1994. – С. 343.

46. Тугаринов В. П. О ценностях жизни и культуры. – Л., 1960.

47. Харунжева М.А. Человеческая телесность и физическая культура: философские аспекты // Вестник Вятского государственного университета. – 2016.

48. Щепаньский Я. Элементарные понятия социологии / Я. Щепаньский. – М. : Прогресс, 1969.

49. XXIII Всемирный философский конгресс «Философия как познание и образ жизни» [Электронный ресурс] // ИНТЕЛПРОС – Интеллектуальная Россия. Режим доступа: <http://www.intelros.ru/readroom/vestnik-rossijskogo-filosofskogo-obshhestva/v2-2012/15374-xxiiiivsemirnyy-filosofskiy-kongress-filosofiya-kak-poznanie-i-obraz-zhizni.html>

50. Anika A. Jordbru; Ejgil Jespersen; Egil Martinsen Conversion Gait Disorder — Meeting Patients in Behaviour, Reuniting Body and Mind / Sport, Ethics and Philosophy— Special Issue: Ethics, Dis/Ability and Sports (Guest Editors: Ejgil Jespersen and Mike McNamee) Routledge.

51. Approaches to an interpretation of high-performance sport // Sport in the modern world – Chances and Problems: Papers, results, materials of scientific

congress, Munich, August 21 to 25, 1972. – Berlin, Heidelberg, N.Y.: Springer Verlag, 1973. – P. 523–536.

52. Brett Smith *Imagining Being Disabled Through Playing Sport: The Body and Alterity as Limits to Imagining Others' Lives* / Guest Editors: Ejgil Jespersen and Mike McNamee / *Sport, Ethics and Philosophy* — Special Issue: Ethics, Dis/Ability and Sports Routledge.

53. Dunning E. *Vorwort* // Elias N., Dunning E. *Sport und Spannung im Prozess der Zivilisation*. Fr. a. M.: Suhrkamp, 2003. - S. 10–11.

54. Edensor T. *National Identity. Popular Culture and Everyday Life*. – Oxford–New-York, 2002. – P. 37–59.

55. Feezell R. *Sport, Play and Ethical Reflection* / R.Feezell — Urbana: University of Illinois Press.

56. Holowchak M., Heather L.R. *Aretism: an ancient sports philosophy for the modern sports world*. – Lanham, Md. : Lexington Books, 2011. – 234 p.

57. Howe D.P. *Sport, Professionalism and pain: Ethnographies of Injury and Risk* / D.P.Howe - London: Routledge.

58. *International Review for the Sociology of Sport* // SAGE-journals. - <http://irs.sagepub.com/>.

59. *International Association for the Philosophy of Sport (IAPS)* - <http://iaps.net/>.

60. Kleinman, S. (Ed.). *Mind and Body: East Meets West*. Champaign: Human Kinetics.

61. Kretchmar R. Scott. *Practical philosophy of sport and physical activity*. – Champaign, IL: Human Kinetics, 2005. – 320 p.

62. Lipes J. *Philosophy of Olympism*. – Warszawa, 1999. – 234 p.

63. Loland S., McNamee M. *Philosophy of Sport* / Sigmund Loland, Michael McNamee / Joseph Maguire (ed.) *Social sciences in sport*. — Champaign: Human Kinetics.

64. McNamee M., Culbertson L., Ryall E. Resource Guide to the Philosophy of Sport and Ethics of Sport / Mike McNamee, Leon Culbertson, Emily Ryall — Hospitality, Leisure, Sport and Tourism Network, October.

65. McNamee M. Philosophy of Sport / Mike McNamee / Directory of Sport Science, 236th ed. / Jan Borms (ed.). — USA, 237

66. Mechikoff R., Steven E. A history and philosophy of sport and physical education: from ancient civilizations to the modern world. – Boston, Mass. McGraw-Hill, 2006. – 432 p.

67. Morgan W. The Philosophy of Sport: A Historical and Conceptual Overview and a Conjecture Regarding Its Future // Jay Coakley and Eric Dunning (eds.) Handbook of Sports Studies. London: Sage, 2003. – P. 205–212.

68. Morgan, W. J. and Meier, K. V. Philosophic Inquiry in Sport, second edition, Champaign, Illinois: Human Kinetics Martínková I. Dialogue with our 'body' / Irena Martínková / Sheridan, H., Howe, L. and Thompson, K. (eds.) Sporting reflections, Aachen: Meyer and Meyer, 241 p.

69. Mylik M. Filozoficzne podstawy sportu. – Warszawa, 1997. – 236 p.

70. Philosophy of Sport - <https://www.tandfonline.com/loi/rjps20>

71. Weiss P. Sport: A Philosophical Inquiry. Carbondale/Edwardsville, IL: Southern Illinois University Press, 1969.